

BIBLIA

STARÝ ZÁKON
ZÁKON

SVĀTOVOJTEŠKĀ
BIBLIA

Blažený človek, čo nekráča podľa rady bezbožných a nechodí cestou hriešnikov, ani nevysedáva v kruhu rúhačov, ale v zákone Pánovom má záľubu a o jeho zákone rozjíma dňom i nocou. Je ako strom zasadený pri vode, čo prináša ovocie v pravý čas, a jeho lístie nikdy nevädne; darí sa mu všetko, čo podniká.

(Ž 1, 1 - 4)

BIBLIA

STARÝ A NOVÝ
ZÁKON

VYDAL
SPOLOK SVÄTÉHO VOJTECHA
TRNAVA 2016

NIHIL OBSTAT:

ThDr. Joannes Šulík, PhD.

IMPRIMATUR:

**Mons. Joannes Orosch, Archiepiscopus Tyrnaviensis,
Tyrnaviae die 2 maii 2016, nr. 3593/16**

© Konferencia biskupov Slovenska

© Spolok svätého Vojtecha

ISBN 978-80-8161-219-0 (kožená)

ISBN 978-80-8161-220-6 (modrá)

ISBN 978-80-8161-221-3 (baklažánová)

SLOVO NA ÚVOD

Sväté písmo, ktoré je pre nás kresťanov chlebom života, mali naši predkovia vďaka misii svätých Konštantína a Metoda možnosť čítať v jazyku, ktorému rozumeli, už v 9. storočí. V novodobých dejinách je vydávanie katolíckeho prekladu Biblie bytostne spojené so Spolkom svätého Vojtecha (SSV). Jeho zakladateľovi Andrejovi Radlinskému mimoriadne záležalo na tom, aby po vzniku SSV (1870) čo najskôr vznikol nový preklad Biblie do slovenčiny. Práce na ňom sa začali v roku 1913, no trvalo trinásť rokov, kým bol publikovaný.

Preklady jednotlivých kníh svätovojeťskej Biblie vychádzali postupne od roku 1913 do roku 1923 ako podielové knihy SSV. V roku 1926, na sté výročie prekladu Biblie z pera ostrihomského kanonika Juraja Palkoviča, uzrela svetlo sveta kompletná svätovojeťská Biblia. Veriacim na Slovensku slúžila až do polovice 20. storočia. V roku 1955 vznikol pod kuratelou SSV nový preklad Starého zákona a v roku 1986 preklad Nového zákona na základe Neovulgáty. Oba texty sú až dodnes oficiálnymi katolíckymi prekladmi Biblie do slovenčiny.

Na 90. výročie svätovojeťskej Biblie pripravil Spolok svätého Vojtecha, ktorý je Konferenciou biskupov Slovenska poverený vydávaním Svätého písma a vlastní autorské práva na slovenský katolícky preklad, nové vydanie svätovojeťskej Biblie s poznámkami profesora biblických vied Jozefa Heribana (1925 – 2009). Hoci texty zostávajú rovnaké ako v predchádzajúcich rokoch, pridanou hodnotou je prehľadná grafická úprava s väčším typom písma. Súčasťou Biblie je aj rodinná kronika, preto sa Kniha kníh môže stať doslova prvým rodinným pokladom.

Kresťania na rozdiel od príslušníkov iných náboženstiev boli od počiatku presvedčení, že Božie slovo má byť dostupné v každom jazyku, má mu rozumieť každý človek. Preto je dnes Sväté písmo najprekladanejšou knihou na svete – vyšlo vo viac ako 2 400 jazykoch – a ďalšie preklady neustále vznikajú. Svedčí to o tom, že

Ľudia vo všetkých kútoch sveta túžia po Božom slove. Ved' ako povedal prvý prekladateľ Biblie do latinčiny sv. Hieronym, kto nepozná Písmo, nepozná Krista.

Želám vám, milí čitatelia, aby ste žili z Božieho slova a nachádzali v ňom odpovede na najdôležitejšie otázky svojho života.

V Trnave 23. apríla 2016 na sviatok sv. Vojtecha

Ivan Šulík
riaditeľ Spolku svätého Vojtecha

BIBLIA

STARÝ A NOVÝ ZÁKON

ZOZNAM BIBLICKÝCH KNÍH A ICH ZNAČKY

SZ	Starý zákon
<i>Gn</i>	Kniha Genesis (Prvá kniha Mojžišova)
<i>Ex</i>	Kniha Exodus (Druhá kniha Mojžišova)
<i>Lv</i>	Kniha Levitikus (Tretia kniha Mojžišova)
<i>Nm</i>	Kniha Numeri (Štvrtá kniha Mojžišova)
<i>Dt</i>	Kniha Deuteronómium (Piata kniha Mojžišova)
<i>Joz</i>	Kniha Jozue
<i>Sdc</i>	Kniha sudcov
<i>Rút</i>	Kniha Rút
<i>1 Sam</i>	Prvá kniha Samuelova
<i>2 Sam</i>	Druhá kniha Samuelova
<i>1 Kr</i>	Prvá kniha kráľov
<i>2 Kr</i>	Druhá kniha kráľov
<i>1 Krn</i>	Prvá kniha kroník
<i>2 Krn</i>	Druhá kniha kroník
<i>Ezd</i>	Kniha Ezdrášova
<i>Neh</i>	Kniha Nehemiášova
<i>Tob</i>	Kniha Tobiaš
<i>Jdt</i>	Kniha Judita
<i>Est</i>	Kniha Ester
<i>Jób</i>	Kniha Jób
<i>Ž</i>	Kniha žalmov
<i>Prís</i>	Kniha prísloví
<i>Kaz</i>	Kniha Kazateľ
<i>Pies</i>	Pieseň piesní
<i>Múd</i>	Kniha múdrosti
<i>Sir</i>	Kniha Sirachovcova
<i>Iz</i>	Kniha proroka Izaiáša
<i>Jer</i>	Kniha proroka Jeremiáša
<i>Nár</i>	Kniha Náreky
<i>Bar</i>	Kniha proroka Barucha

<i>Ez</i>	Kniha proroka Ezechiela
<i>Dan</i>	Kniha proroka Daniela
<i>Oz</i>	Kniha proroka Ozeáša
<i>Joel</i>	Kniha proroka Joela
<i>Am</i>	Kniha proroka Amosa
<i>Abd</i>	Kniha proroka Abdiáša
<i>Jon</i>	Kniha proroka Jonáša
<i>Mich</i>	Kniha proroka Micheáša
<i>Nah</i>	Kniha proroka Nahuma
<i>Hab</i>	Kniha proroka Habakuka
<i>Sof</i>	Kniha proroka Sofoniáša
<i>Ag</i>	Kniha proroka Aggea
<i>Zach</i>	Kniha proroka Zachariáša
<i>Mal</i>	Kniha proroka Malachiáša
<i>1 Mach</i>	Prvá kniha Machabejcov
<i>2 Mach</i>	Druhá kniha Machabejcov

NZ	Nový zákon
<i>Mt</i>	Evanjelium podľa Matúša
<i>Mk</i>	Evanjelium podľa Marka
<i>Lk</i>	Evanjelium podľa Lukáša
<i>Jn</i>	Evanjelium podľa Jána
<i>Sk</i>	Skutky apoštolov
<i>Rim</i>	List Rimanom
<i>1 Kor</i>	Prvý list Korintánom
<i>2 Kor</i>	Druhý list Korintánom
<i>Gal</i>	List Galaťanom
<i>Ef</i>	List Efezanom
<i>Flp</i>	List Filipanom
<i>Kol</i>	List Kolosanom
<i>1 Sol</i>	Prvý list Solúnčanom
<i>2 Sol</i>	Druhý list Solúnčanom
<i>1 Tim</i>	Prvý list Timotejovi
<i>2 Tim</i>	Druhý list Timotejovi
<i>Tít</i>	List Títovi
<i>Fln</i>	List Filemonovi
<i>Hebr</i>	List Hebrejom

<i>Jak</i>	Jakubov list
<i>1 Pt</i>	Prvý Petrov list
<i>2 Pt</i>	Druhý Petrov list
<i>1 Jn</i>	Prvý Jánov list
<i>2 Jn</i>	Druhý Jánov list
<i>3 Jn</i>	Tretí Jánov list
<i>Júd</i>	Júdov list
<i>Zjv</i>	Zjavenie apoštola Jána (Apokalypsa)

OSTATNÉ SKRATKY

<i>Zjv</i>	Zjavenie apoštola Jána (Apokalypsa)
<i>(1) n.</i>	(vyznačený verš) a nasledujúci
<i>aram.</i>	aramejský, aramejsky
<i>bibl.</i>	biblický, biblicky
<i>DV</i>	<i>Dei verbum</i> (koncilový dokument o Božom zjavení)
<i>gréc.</i>	grécky
<i>hebr.</i>	hebrejský, hebrejsky
<i>lat.</i>	latinský, latinsky
<i>LXX</i>	Septuaginta
<i>NZ</i>	Nový zákon
<i>PG, PL</i>	J. Migne, Patrologia Graeca, Patrologia Latina
<i>porov.</i>	porovnaj
<i>stor.</i>	storočie
<i>SZ</i>	Starý zákon
<i>Vg, Vulg</i>	Vulgáta
<i>[...]</i>	text v hranatých zátvorkách je dodatočné vysvetlenie, objasnenie, prípadne slovenský preklad predchádzajúceho údajaja alebo znenia

BIBLIA

1. NÁZVY

Čo je Biblia? Stačí sa iba letmo pozrieť na obsah tejto knihy, aby sme zistili, že Biblia to je akási malá „knižnica“, v ktorej sa uchováva viacero spisov od rôznych autorov z rozpätia viac ako desať storočí, napísaných zväčša po hebrejsky (s niektorými časťami v aramejčine) a po grécky. Aj po literárnej stránke sú v Biblii rôznorodé spisy: historické rozpravy, texty zákonov a kultových predpisov, básnické zbierky, reči a kázne náboženského obsahu, modlitby a piesne, múdroslovné výroky, apokalyptické výjavy, zbierky listov a podobne.

1.1. BIBLIA

Mnohorakosť literárnych foriem a myšlienkovej náplne vystihuje už sám názov Biblia (z gréc. *ta biblía* = knižočky, spisky), ktorý hneď od začiatku poukazoval na to, že Biblia je zbierkou mnohých samostatných spisov. Postupom času sa termínom Biblia označovala táto zbierka ako celok, ako jedna kniha a takto sa dnes používa takmer vo všetkých jazykoch. Pre svoj mimoriadny pôvod a bohatú myšlienkovú náplň si Biblia získala jedinečné miesto v svetovej literatúre a právom dostala názov Kniha kníh.

1.2. SVÄTÉ PÍSMO

Túto skutočnosť plnšie vyjadruje a potvrdzuje jej bežný názov Sväté písmo (lat. *Sacra Scriptura*), ktorý naznačuje aj to, že všetky spisy Biblie boli napísané z vnuknutia Ducha Svätého (porov. 2 *Tim* 3, 15 – 16; 2 *Pt* 1, 21) a že v nich máme písomne zachytené Božie zjavenie a Božie slovo, ktoré sa nám neporušene zachovali aj v ústnom podaní Cirkvi. „Posvätná tradícia a Sväté písmo sú (...) spolu tesne spojené a navzájom sa dopĺňajú. Veď obe vyvierajú z toho istého božského prameňa, určitým spôsobom splývajú v jedno a smerujú k tomu istému cieľu“ (dogmatická konštitúcia Druhého vatikánskeho koncilu o Božom zjavení *Dei verbum*, 9). Z toho vyplýva, že Biblia nie je iba kniha, v ktorej sa hovorí o Bohu, ale aj kniha, v ktorej Boh hovorí ľuďom, človeku (porov. *Dt* 32, 47; *Jn* 20, 30 – 31).

Okrem všeobecných názvov Biblia a Sväté písmo sa na označenie biblických spisov podľa ich zadelenia do dvoch skupín používa v slovenčine výraz Starý zákon a Nový zákon. V iných jazykoch sa tieto dva diely Biblie dôslednejšie označujú názvom Starý testament a Nový testament (z lat. *testamentum* = zmluva, termín, ktorý je prekladom gréc. *diathéke* a hebr. *berít*), t. j. Stará zmluva a Nová zmluva. Tento názov má podklad už u apoštola Pavla (porov. 2 Kor 3, 14) a od čias Klementa Alexandrijského (asi 150 – 215 po Kr.) a Tertuliána (asi 155 – 225 po Kr.) sa všeobecne zaužíval v Cirkvi. Názvy Starý a Nový testament vyplývajú z rozlišovania medzi „starou“ a „novou“ zmluvou. V knihách Starej zmluvy sa opisuje tá fáza dejín spásy, ktorá sa začala zmluvou Boha s Abrahámom (porov. Gn 15, 18) a vyvrcholila zmluvou Jahveho s Izraelom na vrchu Sinaj (porov. Ex 24, 8). V knihách Novej zmluvy sa hovorí o splnení Božieho plánu spásy novou, definitívnou a večnou zmluvou Boha s celým ľudstvom, ktorú uzavrel sám Boží Syn Ježiš Kristus svojou krvou (porov. Lk 22, 20; 1 Kor 11, 25) na spásu všetkých ľudí (porov. Mk 14, 24).

Z toho vyplýva, že náš slovenský názov Starý zákon a Nový zákon nielenže nevystihuje podstatný teologický význam Biblie, ale mohol by viesť k mylnému názoru, že biblické spisy obsahujú predovšetkým „starý (Mojžišov) zákon“ v porovnaní s „novým (Kristovým) zákonom“. Názov testament alebo zmluva lepšie vyjadruje jednotu biblických spisov, o ktorej hovorí Druhý vatikánsky koncil: „Boh, ktorý inšpiroval knihy obidvoch zákonov (v lat. origináli je: *utriusque testamenti* = obidvoch testamentov) a je ich pôvodcom, vo svojej múdrosti zariadil, že sa Nový zákon skrýval v Starom a Starý sa vyjasňuje v Novom. (...) Knihy Starého zákona prevzaté ako celok do hlásania evanjelia nadobúdajú a ukazujú svoj plný zmysel v Novom zákone (porov. Mt 5, 17; Lk 24, 27; Rim 16, 25 – 26; 2 Kor 3, 14 – 16) a zároveň Nový zákon objasňujú a vysvetľujú“ (DV, 16).

2. PŮVOD, OBSAH A JEDINEČNÝ CHARAKTER BIBLIE

Ako vznikli biblické spisy? Kto je ich skutočným autorom? Aká je ich myšlienková náplň a posolstvo? V čom spočíva ich jedinečný charakter, ktorým sa líšia od všetkých iných kníh a spisov náboženského rázu? Na tieto a podobné otázky odpovedá krátko a kompetentne Druhý vatikánsky koncil v dogmatickej konštitúcii o Božom

1.3.

STARÝ A NOVÝ
ZÁKON –
STARÝ A NOVÝ
TESTAMENT

zjavení *Dei verbum*: „Bohom zjavené pravdy, ktoré sú v knihách Svätého písma vyjadrené a zachované, boli napísané z vnuknutia Ducha Svätého (porov. *Jn* 20, 31; *2 Tim* 3, 16; *2 Pt* 1, 19 – 21; 3, 15 – 16) a ako také boli zverené Cirkvi. Na napísanie posvätných kníh si Boh vyvolil ľudí a použil ich tak, že oni uplatnili svoje schopnosti a sily, no on účinkoval v nich a skrze nich, aby napísali ako skutoční autori všetko to a len to, čo on sám chcel. Keďže teda všetko, čo inšpirovaní autori, čiže svätopisci, tvrdia, treba pokladať za výrok Ducha Svätého, musí sa uznať, že knihy Písma bezpečne, verne a bez omylu učia pravdu, ktorú chcel mať Boh vo Svätom písme zaznačenú na našu spásu...“ (porov. *2 Tim* 3, 16 – 17) (*DV*, 11). Na krátko vysvetlíme základné pojmy a náuku tohto dôležitého textu.

2.1. INŠPIRÁCIA

Predovšetkým sa zdôrazňuje, že biblické spisy sú Božieho pôvodu, lebo boli „napísané z vnuknutia Ducha Svätého“ (lat. *Spiritu Sancto inspirante*). Sväté písmo je teda Božia kniha, Boží spis, lebo jeho pôvodcom, autorom je Boh, lebo bolo inšpirované Duchom Svätým. Slovo inšpirácia, ktorým sa označuje mimoriadny Boží vplyv pri vzniku biblických spisov, pochádza z *2 Tim* 3, 16: „Celé Písmo je Bohom vnuknuté“ (gréč. *theópneustos*, lat. *divinitus inspirata* = božsky inšpirované). Myslí sa tým charizmatický vplyv, ktorým sa Boh stáva prvotným autorom Svätého písma, kým svätopisec ostáva v plnom zmysle druhotným autorom biblického spisu. Termínom inšpirácia sa teda označuje súhra Božej a ľudskej spolupráce vo chvíli, keď sa Božie slovo „stáva knihou“. Božie autorstvo spočíva v tom, že Boh pri písaní biblických textov použil ľudských autorov tak, aby pod jeho priamym vplyvom, pôsobením a vedením napísali všetko to a len to, čo chcel on. Treba tomu rozumieť tak, že všetko, čo podniká ľudský spisovateľ pri písaní týchto textov, odohráva sa pod priamym vplyvom Božej moci, múdrosti a vôle.

Tento účinný Boží zásah pôsobí v oblasti rozumu a slobodnej vôle ľudského autora ako svetlo, sila a asistencia, kedykoľvek uvažuje a rozhoduje o niečom, čo má vzťah k písaniu biblického textu. Pritom je však ľudský spisovateľ opravdivým autorom, lebo v plnej miere používa pri písaní svoj rozum a slobodnú vôľu, svoje vlohy, kultúru, reč a štýl, čiže zachováva originalitu a charakteristické črty svojej osobnosti a uplatňuje svoje spisovateľské schopnosti, a tak svojím

vlastným spôsobom vyjadruje to, čo mal v úmysle napísať. Počína si teda ako ktorýkoľvek spisovateľ: rozhoduje sa dačo napísať, zbiera si materiál, usporaduje a spracúva ho, vyjadruje sa pomocou zaužívaných literárnych foriem, spôsobom myslenia a rozprávania svojej doby, dáva svojmu dielu definitívnu podobu a vydáva ho. Preto sa biblické knihy z rečového, historického, kultúrneho a literárneho hľadiska často podobajú spisom starovekého Blízkeho východu, majú s nimi spoločnú látku, štýl, spôsob vyjadrovania a podobne, lebo vznikli v tom istom kultúrnom a historickom prostredí. Čo sa však týka ich náboženského obsahu, ideí a posolstva, podstatne sa od nich líšia: v biblických spisoch sa všetko podáva v kategóriách a vo svetle absolútneho monoteizmu, kým v mimobiblickej literatúre sa odzrkadľujú polyteistické predstavy starovekých náboženstiev.

Podľa dogmatickej konštitúcie *Dei verbum* je obsahom Svätého písma Božie zjavenie, čiže Bohom zjavené pravdy, cez ktoré „chce Boh vyjadriť samého seba a večné rozhodnutie svojej vôle o spásu ľudí“ (DV, 6). „Týmto zjavením (lat. *revelatio*) sa teda neviditeľný Boh (porov. *Kol* 1, 15; *1 Tim* 1, 17) vo svojej veľkej láske prihovára ľuďom ako priateľom (porov. *Ex* 33, 11; *Jn* 15, 14 – 15) a s nimi žije (porov. *Bar* 3, 38), aby ich pozval a prijal do svojho spoločenstva. Tento plán zjavenia (lat. *revelationis oeconomia*) sa uskutočňuje udalosťami a slovami, ktoré medzi sebou vnútorne súvisia, takže Božia činnosť v dejinách spásy odhaľuje a potvrdzuje učenie a skutočnosti vyjadrené slovami a slová zasa ohlasujú skutky a objasňujú v nich skryté tajomstvo. Hĺbka pravdy, ktorá sa odhaľuje týmto zjavením o Bohu a o spásu človeka, nám žiari v Kristovi, ktorý je prostredníkom a zároveň plnosťou celého Zjavenia“ (DV, 2).

2.2.

BOŽIE
ZJAVENIE

Dôsledkom biblickej inšpirácie, Božieho pôvodu biblických spisov a Božieho zjavenia, je neomylnosť (lat. *inerrantia*) Svätého písma. Spočíva v tom, že v ňom nie je nijaký omyl ani klam, pokiaľ ide o učenie, od ktorého závisí spása človeka. Po Druhom vatikánskom koncile sa vyzdvihuje najmä pozitívny význam neomylnosti a hovorí sa o „pravdivosti“ Písma. V dogmatickej konštitúcii o Božom zjavení sa to osobitne zdôrazňuje slovami: „knihy bezpečne, verne a bez omylu učia pravdu, ktorú chcel mať Boh vo Svätom písme zaznačenú

2.3.

NEOMYLNOSŤ

na našu spásu“ (porov. DV, 11). Neomylnosť Písma teda neznamená, že v Biblii, ktorá je Božím slovom, niet omylu z hľadiska historických alebo prírodných vied, ale že Sväté písmo bezpečne, verne a bez omylu učí pravdu dôležitú pre našu spásu. V tomto zmysle stojí za Bibliou Božia autorita a má záruku neomylnosti (lat. *infallibilitas*), čiže nemôže uviesť do omylu alebo pomýliť. A preto ani to, čo je nesprávne alebo nepresné podľa profánnych vied, neslobodno brať izolovane a zjednodušene a pokladať za „omyľ“, ale treba to brať i posudzovať v celkovom rámci biblického posolstva (t. j. to, čo Biblia učí) z hľadiska spasnej funkcie Božieho slova.

2.4. KÁNONICKOSŤ

Všetky inšpirované spisy a ich časti sú zozbierané v kánone (z gréc. *kanón* = norma, meradlo), čiže v zozname biblických kníh, a preto sa nazývajú i kánonické. Teda to, ktoré texty sú inšpirované a patria do Svätého písma, vieme z úradných cirkevných zoznamov a zo štúdia cirkevného podania. Hlavné kritériá, podľa ktorých Cirkev v prvých storočiach zaraďovala spisy do biblického kánona, bol ich apoštolský pôvod, ich verejné používanie vo väčšine cirkevných obcí a ich súlad s „pravidlom viery“ (lat. *regula fidei*), tradovaným od apoštolov a používaným pri príprave na krst. Kánonickosť teda znamená, že dané spisy sú Božieho pôvodu, „boli napísané z vnuknutia Ducha Svätého a ako také boli zverené Cirkvi“ (porov. DV, 11). Spisy Starého zákona prevzala Cirkev od Ježiša Krista a jeho apoštolov v takom počte, ako boli uvedené v gréckom preklade Septuaginty (= preklad sedemdesiatich), kým spisy Nového zákona postupne zozbierala a vložila ich do zoznamu inšpirovaných kníh. Tento zoznam bol už koncom 4. storočia úplný a v celej Cirkvi všeobecne známy a prijatý. Na 4. sesii všeobecného Tridentského koncilu 8. apríla 1546 ho definitívne schválili a slávnostne zverejnili. Vzhľadom na časový odstup prijatia posvätných kníh do kánonu sa bežne hovorí o protokánonických a deuterokánonických biblických spisoch (z gréc. *protos* = prvý, prvotný a *deuteros* = druhý, druhotný). Protokánonické spisy sú tie biblické knihy Starého a Nového zákona, ktoré Cirkev hneď, takmer bez námietok alebo diskusií o ich inšpirácii prijala do kánonu Svätého písma. Deuterokánonické spisy sú tie, ktorých kánonickosť neuznávali hneď od začiatku a bez ťažkostí v celej Cirkvi. Sú to však inšpirované biblické spisy, a preto sú zaradené spolu

s protokánonickými spismi do kánonu Svätého písma. V Starom zákone sú deuterokánonické tie texty, ktoré vznikli v hebrejčine (niektoré v aramejčine), ale sa zachovali iba v gréckom preklade Septuaginty ako *Tob*, *Jdt*, *Sir*, *Bar* a *1 Mach*, alebo boli napísané už po grécky ako *Múd* a *2 Mach* a niektoré dodatky k *Dan* a k *Est*. Deuterokánonické spisy Nového zákona sú *Hebr*, *Jak*, *2 Pt*, *2 Jn*, *3 Jn*, *Júd* a *Zjv*.

V súvisi s inšpirovanosťou a kánonickosťou biblických spisov sa často hovorí aj o ich autentickosti (z gréc. *authentikós* = pôvodný, pravý). Týmto termínom sa vyhlasuje, že daný spis alebo spisy naozaj napísal autor, ktorému sa pripisujú, lebo ich štýl, reč, náuka ladí s osobnosťou a so spôsobmi uvádzaného, predpokladaného alebo tradíciou potvrdeného autora.

Pri riešení otázky autenticity nemožno obísť ani problém pseudonymity (z gréc. *pseudónymos* = s nepravým menom). Za čias helenizmu, od Alexandra Veľkého (336 – 323 pred Kr.) do vzniku Rímskej ríše (roku 31 pred Kr.), to bol bežný spôsob písania a používal sa aj v novozákonnom období. Spočíval v tom, že anonymní autori pripisovali svoje diela vynikajúcim historickým alebo náboženským osobnostiam, aby takto zabezpečili svojim literárnym výtvorom väčšiu autoritu a prestíž. Ani biblická inšpirácia nevyklučuje možnosť pseudonymity, lebo pri podávaní Božieho zjavenia ide predovšetkým o náboženskú nauku, a nie o jej sprostredkovateľa. Okrem toho treba pripomenúť, že úlohou biblickej pseudonymity bolo zachovať duchovné dedičstvo vynikajúcich osobností alebo autorov a pokračovať v ich tradícii aj po ich smrti. Preto neskorší svätopisci ako pokračovatelia prvotných autorov právom písali pod ich menom a s ich autoritou. V tomto zmysle sa v Deuteronomiu niektoré reči a predpisy pripisujú Mojžišovi, hoci sú neskoršieho pôvodu. Takisto sa Dávidovi pripisujú aj tie žalmy, ktoré nezložil, a Šalamún sa pokladá za autora Knihy múdrosti a Knihy Sirachovcovej. Ako príklad pseudonymity v Novom zákone uvádzajú viacerí biblisti konečnú redakciu gréckeho textu Evanjelia podľa Matúša a Druhý Petrov list. Diskutuje sa o tom, či možno o pseudonymite hovoriť aj pri pastorálnych listoch, pri Prvom Petrovom liste, Júdovom liste a Jakubovom liste. Pokiaľ ide o List Hebrejom, nie je pseudonymným spisom apoštola Pavla, hoci v minulosti sa mu pripisoval.

2.5.

AUTENTIC-
KOSŤ A PSEU-
DONYMITY

2.6.

ROZDELENIE
BIBLIE
NA KAPITOLY
A VERŠE

Používanie Písma pri židovských starozákonných bohoslužbách si vyžadovalo rozdeliť Bibliu na kratšie state s uceleným obsahom, ktoré sa postupne čítali v synagogálnej liturgii. Palestínski Židia už v predkresťanských časoch rozdelili Tóru na 154 statí (hebr. *seder* = odsek, stať) na čítanie pri náboženských obradoch, každý týždeň jednu stať v období troch rokov, kým babylonskí Židia ju rozdeľovali na 54 častí (hebr. *paraša* = úsek, stať), ktoré sa čítali pri sobotňajšej liturgii v období jednoročného cyklu. Prorocké spisy, ktoré sa používali ako druhé čítanie z Písma a ktorým sa ráno „uzavierali“ sobotňajšie bohoslužby, boli rozdelené na „záverečné state“ (hebr. *haftara* = koniec, záver).

Aj Nový zákon bol už v prvých kresťanských storočiach rozdeľovaný na menšie úseky, ako naznačuje vo svojich spisoch Klement Alexandrijský (asi 150 – 215) a Tertulián (asi 155 – 225). Najstaršie rozdelenie evanjelií je vo Vatikánskom kódexe (z prvej polovice 4. storočia): Matúš má 170 sekcií, Marek 62, Lukáš 83 a Ján 18. Jednotlivé sekcie majú však rozličnú dĺžku.

Dnešné rozdelenie Biblie na hlavy alebo kapitoly sa pripisuje parížskemu profesorovi a neskoršiemu canterburskému arcibiskupovi Stephenovi Langtonovi (asi 1150 – 1228). Toto rozdelenie na kapitoly použil v Paríži pri zostavovaní konkordancie latinskej Vulgáty kardinál Hugo a S. Caro († 1263), ktorý rozdelil jednotlivé kapitoly na sedem úsekov, označených písmenami malej abecedy. Ženevský knihár Francúz Robert Estienne (Robert Stephanus, 1503 – 1559) nahradil toto delenie terajšími číslovanými veršami roku 1551 vo vydaní gréckeho textu Biblie a roku 1555 ho zaviedol aj do vydania latinskej Vulgáty. Toto rozdelenie na kapitoly a verše zaviedli postupne i do hebrejskej Biblie a do prekladov Starého a Nového zákona vo všetkých jazykoch. Ono má svoje nedostatky, lebo miestami nerešpektuje súvis alebo zmysel textu a nerozdeľuje rovnako na kapitoly a na verše hebrejský text Starého zákona a jeho grécky preklad v Septuaginte. Preto sa Sixtus V. roku 1590 vo vydaní opraveného textu Vulgáty pokúsil o nápravu týchto nedôsledností, ale už roku 1592 Klement VIII. použil v úradnom vydaní Vulgáty pôvodné rozdelenie Biblie na kapitoly a verše.

Celá Biblia je rozdelená na 1 189 kapitol, z čoho je v Starom zákone 929 a v Novom zákone 260 kapitol. Najdlhšou kapitolou je *Žalm*

119 (176 veršov) a najkratšou *Žalm* 117 (iba 2 verše). Najdlhší verš je *Est* 8, 9 (v hebrejskej Biblii 43 slov), najkratší je *Jn* 11, 35 (v gréckej osnove 2 slová).

3. ZOZNAM BIBLICKÝCH KNÍH

Podľa dvojakej zmluvy Boha s ľuďmi rozdeľujeme aj knihy Svätého písma na spisy Starého zákona (Starej zmluvy) a Nového zákona (Novej zmluvy). Tieto dve zbierky sa ďalej rozčleňujú na tri skupiny kníh: 1. dejepisné, 2. poučné a 3. prorocké. Jednotlivé knihy sa v týchto skupinách uvádzajú podľa poriadku kánonu inšpirovaných spisov, stanoveného na Tridentском koncile roku 1546. (V zátvorke sa uvádza príslušný počet kníh.)

I. Spisy Starého zákona (46):

1. Dejepisné knihy (21): Genezis, Exodus, Levitikus, Numeri, Deuteronomium, Jozue, Sudcovia, Rút, Prvá a Druhá kniha Samuelova, Prvá a Druhá kniha kráľov, Prvá a Druhá kniha kroník, Ezdráš, Nehemiáš, Tobiáš, Judita, Ester a Prvá a Druhá kniha Machabejcov.
2. Poučné knihy (7): Jób, Žalmy, Príslovia, Kazateľ, Pieseň piesní, Múdrost a Sirachovec.
3. Prorocké knihy (18):
 - a. veľkí proroci (4 + 2): Izaiáš, Jeremiáš (spolu s Nárekmi a Baruchom), Ezechiel a Daniel.
 - b. malí proroci (12): Ozeáš, Joel, Amos, Abdiáš, Jonáš, Micheáš, Nahum, Habakuk, Sofoniáš, Aggeus, Zachariáš a Malachiáš.

II. Spisy Nového zákona (27):

1. Dejepisné knihy (5): Evanjelium podľa Matúša, Marka, Lukáša a Jána a Skutky apoštolov.
2. Poučné knihy (apoštolské listy) (21): Rimanom, Prvý a Druhý list Korintanom, Galaťanom, Efezanom, Filipanom, Kolosanom, Prvý a Druhý list Solúnčanom, Prvý a Druhý list Timotejovi, Títovi, Filemonovi, Hebrejom, Jakubov list, Prvý a Druhý Petrov list, Prvý, Druhý a Tretí Jánov list a Júdov list.
3. Prorocká kniha (1): Zjavenie.

4. STAROSLOVIENSKY PREKLAD A SLOVENSKÉ PREKLADY BIBLIE

4.1. STAROSLO- VIENSKY PREKLAD BIBLIE

Prvé čiastočné preklady Biblie do reči našich predkov jestvovali už v 9. storočí. Historické pramene dokazujú, že apoštoli Slovanov Konštantín (Cyril) a Metod postupne preložili do staroslovienskej reči celú Bibliu. Už v Carihrade Konštantín preložil pre bohoslužbu lekciónár, ktorý na Veľkej Morave doplnil chýbajúcimi textami z evanjelií, Skutkov apoštolov a Žaltára, preloženého z gréckej predlohy s ohľadom na latinský preklad. Tieto časti sa zachovali v hlaholskom odpise v Zografskom a Mariánskom kódexe z 10. storočia. Žaltár sa zachoval v odpise z 11. storočia. Po Cyrilovej smrti (roku 869) Metod so svojimi žiakmi dokončil okolo roku 881 preklad ostatných kníh Starého zákona (okrem Prvej a Druhej knihy Machabejcov). Pri prekladaní použili aj pôvodný hebrejský text, ale spravidla sa doslovne pridržali gréckeho byzantského textu s prihliadnutím na latinskú Vulgátu (najmä v Žalmoch). Týmto prekladom sa Slovania dostali medzi vtedy vyspelé európske národy. Keď sa dal roku 988 v Chersone pokrstiť knieža Vladimír, Konštantínov a Metodov preklad bol zavedený v cirkvi na Rusi a s malými zmenami sa používal až do 19. storočia: starosloviensky jazyk a staroslovienske písmo, staroslovienske kódexy Nového zákona.

4.2. SLOVENSKÉ PREKLADY BIBLIE

V pozostalosti Martina Hamuljaka v ostrihomskej knižnici bolo Evanjelium podľa Jána z roku 1469. O tomto rukopisnom zlomku bol vyslovený názor, že ide o preklad slovenského pôvodu alebo jazykovo veľmi blízky slovenskému etniku.

Až v prvej polovici 18. storočia sa zrodil nový a vlastne prvý preklad Svätého písma do slovenčiny. Jeho autorstvo sa pripisuje kamaldulskému mníchovi Romualdovi Hadbavnému. Prekladal z Vulgáty. Jazyk prekladu je veľmi blízky tomu typu kultúrnej západoslovenčiny, ktorú v roku 1787 uzákonil Anton Bernolák za spisovný jazyk. Preklad ostal v rukopise.

Prvý preklad Svätého písma, ktorý vyšiel aj knižne, pochádza z pera ostrihomskeho kanonika Juraja Palkoviča (1763 – 1835). Palkovič ho prekladal na základe rozhodnutia cirkevného snemu, ktorý sa pod vedením arcibiskupa Alexandra Rudnaya konal v Bratislave

roku 1822. Dielo vyšlo v bernolákovčine v dvoch zväzkoch (roku 1829 a roku 1832) a má 2 185 strán.

Ďalšie úsilia o nový preklad (Dr. Andrej Radlinský, Franko Víťazoslav Sasinek, Andrej Kubina, Andrej Trúchly) sa pre zložité okolnosti a prieťahy začali uskutočňovať až roku 1913. Preklad vyhotovil básnik kňaz Ján Donoval (1864 – 1920), ktorý preložil najprv evanjeliá (roku 1913) a potom aj ďalšie knihy Nového zákona (roku 1914). Knihy Starého zákona pripravovali viacerí prekladatelia. Prvé dve Mojžišove knihy vyšli roku 1915, ostatné časti Písma pre vojnové pomery vyšli postupne až v rokoch 1922 – 1926 ako podielové knihy Spolku svätého Vojtecha.

Nový zákon (Donovalov preklad) znova vyšiel v Spolku svätého Vojtecha v rokoch 1936 až 1937. Bolo to jeho tretie vydanie.

V rokoch 1946 – 1947 vyšlo ľudové vydanie nového prekladu Nového zákona (Zlatoš-Šurjanský) v náklade 230 000 kusov ako podielové knihy Spolku svätého Vojtecha. Súčasne v menšom formáte a na lepšom papieri s mapami vyšlo v roku 1946 aj iné vydanie toho istého prekladu Nového zákona. V rokoch 1949 a 1952 vyšli jeho ďalšie vydania. Preklad Svätého písma Starého zákona, vydaný po druhej svetovej vojne, pripravila Biblická komisia pri Spolku svätého Vojtecha a vyšiel vo veľkom formáte roku 1955.

Nový preklad Nového zákona na základe Vulgáty pripravil Karol Strmeň. Vyšiel v Bosak Publications, Inc. v Scrantone, Pa., v roku 1954.

Roku 1968 Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda vydal celý Nový zákon, ktorý podľa grécko-semitskej pôvodiny spracoval Štefan Porúbčan SJ. Roku 1970 vydal v preklade Antona Boteka Žalmy a roku 1974 Múdrost' (sapienciálne knihy *Prís*, *Kaz*, *Sir* a *Múd*).

Pri príležitosti storočnice Spolku svätého Vojtecha vyšlo v reedícii celé Sväté písmo (Starý zákon v rokoch 1968 – 1969 v troch zväzkoch; Nový zákon roku 1970 v jednom zväzku). Toto vydanie schválila Rada na uskutočnenie konštitúcie o posvätnnej liturgii ako dočasný oficiálny liturgický text až do vydania nového prekladu. Slovenská liturgická komisia začala roku 1977 prekladať lekciónár podľa troch zväzkov latinského vydania. Prekladatelia sa držali textov študijnej Neovulgáty. Slovenský preklad lekciónára Svätá stolica schválila ako úradný liturgický text.

Úplný preklad Nového zákona na základe Neovulgáty, pripravený Slovenskou liturgickou komisiou, vydal Spolok svätého Vojtecha, Trnava, v CN v Bratislave roku 1986. Nové vydanie tohto prekladu vyšlo v Slovenskom ústave sv. Cyrila a Metoda v Ríme roku 1988 a v trocha zmenšenom formáte ho vydala roku 1992 Slovenská biblická spoločnosť.

Pri tomto historickom prehľade prekladov Svätého písma do slovenčiny nemožno nespomenúť prvý preklad celého Svätého písma Slovenskej evanjelickej cirkvi a. v., ktorý vyšiel roku 1978.

5. SVÄTÉ PÍSMO V ŽIVOTE CIRKVI A VERIACICH

V dogmatickej konštitúcii Druhého vatikánskeho koncilu *Dei verbum* sa poukazuje na význam a úlohu Svätého písma v živote Cirkvi a veriacich týmito slovami: „Cirkev vždy mala a má Sväté písmo spolu s posvätnou Tradíciou za najvyššie pravidlo viery, lebo ono, Bohom vnuknuté a raz navždy napísané, nezmeniteľne podáva slovo samého Boha a v slovách prorokov a apoštolov dáva zaznievať hlasu Ducha Svätého. Preto všetka kazateľská činnosť Cirkvi, ako aj sama kresťanská nábožnosť sa má živiť a dať viesť Svätým písmom. Veď v posvätných knihách ide s veľkou láskavosťou v ústrety svojim deťom sám Otec, ktorý je na nebesiach, a rozpráva sa s nimi. A v Božom slove je toľká sila a účinnosť, že ono je oporou a životnou silou Cirkvi a jej deťom posilou vo viere, pokrmom duše a čistým, nikdy nevysychajúcim prameňom duchovného života“ (DV, 21). „(Preto) Posvätný cirkevný snem naliehavo a dôrazne vyzýva aj všetkých veriacich, najmä rehoľníkov, aby si častým čítaním Svätého písma nadobudli ‚vznešené poznanie Krista Ježiša‘ (Flp 3, 8). Veď ‚kto nepozná Písmo, nepozná Krista‘ (svätý Hieronym). Preto nech sa radi oboznamujú s posvätným textom jednak prostredníctvom posvätnej liturgie, ktorá oplýva božskými výrokmi, alebo nábožným čítaním, alebo pomocou iných na to vhodných prostriedkov a podujatí, ktoré sa dnes všade chválitebne šíria so schválením a pod vedením pastierov Cirkvi. Nech však nezabúdajú na to, že čítanie Svätého písma musí sprevádzať modlitba, aby sa stalo rozhovorom medzi Bohom a človekom. Lebo ‚keď sa modlíme, prihovárame sa Bohu, a keď čítame Božie výroky, Boha počúvame‘ (svätý Ambróz)“ (DV, 25).

STARÝ ZÁKON

STARÝ ZÁKON

1. NÁZOV, OBSAH A CIEĽ

Názvom Starý zákon (Starý testament, Stará zmluva) sa v kresťanskej terminológii označuje zbierka biblických spisov, ktorú Židia tradične nazývajú „Zákon, proroci a spisy“ a v dnešných časoch aj neologizmom *Tenak* (Tanak), utvoreným z prvých písmen tradičného názvu v hebrejčine (Tóra = Zákon, nebiím = proroci a ke-tubím = spisy; značka TNK). Výraz Stará zmluva sa vyskytuje už v Novom zákone (porov. 2 Kor 3, 14), ale ešte neoznačuje zbierku kníh hebrejskej Biblie, ktorej bežným názvom v novozákonných spisoch je Písmo alebo Písma (porov. napr. Mt 21, 42; Mk 14, 49; Lk 24, 27. 45; Rim 15, 4; 1 Kor 15, 3. 4; 2 Tim 3, 16), prípadne Sväté písma (porov. napr. Rim 1, 2). Prvé starokresťanské doklady o použití názvu Starý testament sa nachádzajú v spisoch Melitóna Sardského († asi z roku 190), Klementa Alexandrijského (asi z rokov 150 – 215) a severoafrického cirkevného spisovateľa Tertuliána (asi z rokov 155 – 225). Názvami Starý a Nový testament sa náležite odlišili spisy hebrejskej Biblie, ktorá opisuje priebeh dejín spásy založenej na „starej“ zmluve medzi Bohom a izraelským národom, od apoštolských spisov, ktoré obsahujú posolstvo o „novej“ zmluve uzavretej medzi Bohom a celým ľudstvom prostredníctvom Ježiša Krista.

1.1.
NÁZOV

Obsahom Starého zákona je prvá fáza Božieho zjavenia a plánu spásy, ktoré boli zamerané na to, aby pripravovali, prorocky ohlasovali a v rozličných predobrazoch naznačovali príchod Krista, Vykupiteľa sveta, a mesiášskeho kráľovstva (porov. DV, 15). Starozákonné zjavenie sa podáva vo forme prispôsobenej konkrétnym životným podmienkam, vývinovému stupňu poznania a kultúrnej úrovni starozákonného človeka. „Tento plán zjavenia (lat. *revelationis oeconomia*) sa uskutočňuje udalosťami a slovami, ktoré medzi sebou vnútorne súvisia, takže Božia činnosť v dejinách spásy odhaľuje a potvrdzuje učenie a skutočnosti vyjadrené slovami a slová zasa ohlasujú skutky a objasňujú v nich skryté tajomstvo“ (DV, 2). Božie zjavenie sa deje cez Jahveho zásahy a činy v živote vyvoleného národa. Boh sa dáva poznať svojmu ľudu (porov. Ex 6, 2 n.; Ez 20,

1.2.
OBSAH

1 – 5), oznamuje mu svoju vôľu (porov. *Ex* 25, 22), vyslobodzuje ho z Egypta (porov. *Ex* 12, 17; 20, 2), robí divy a zázraky (porov. *1 Kr* 18, 30 – 39) a potešuje ho (porov. *Iz* 52, 9; 66, 13). Najhlavnejšou čiastkou Božieho zjavenia sú Božie slová a výroky, vyslovené najmä prostredníctvom prorokov. Božím slovom sa uzatvára zmluva na Sinaji (porov. *Ex* 24, 3 – 8), Boh povoláva prorokov (porov. *1 Sam* 3; *Iz* 6, 8; *Jer* 1, 2), oddeľuje vyvolený ľud od ostatných národov (porov. *Dt* 4, 8) atď.

Obsahom Božieho zjavenia je sám Boh (porov. *Gn* 35, 7; *1 Sam* 3, 21), jeho meno (porov. *Ex* 3, 14; *Iz* 64, 1 n.), jeho sláva (porov. *Iz* 40, 5) a spravodlivosť (porov. *Iz* 56, 1), jeho plány (porov. *Gn* 41, 25; *Ex* 33, 12 n.; *1 Sam* 16, 3), ale aj výstražné upozornenia na Izraelove zločiny a hriechy (porov. *Ez* 21, 19). Tí, čo dostali Božie zjavenie, majú ho podávať ďalej, tak jednotlivci (porov. *Ex* 18, 16. 20), ako aj celý národ (porov. *Ex* 12, 25 – 27; *Iz* 12, 4). Tým sa starozákonné zjavenie stáva prítomným a aktuálnym pre všetky časy.

1.3. CIEĽ

Cieľom Starého zákona je však skôr poukázať na Božie zásahy do dejín, ako sprostredkovať poznatky nadprirodzeného rázu. Biblické náboženstvo je osobitným spôsobom dejinné náboženstvo, pretože Božie zjavenie sa uskutočňuje nielen v dejinách, ale aj samými dejinami. Boh sa zjavuje nielen vtedy, keď hovorí (napr. prostredníctvom prorokov), ale aj keď koná v dejinách; svojimi činmi „hovorí“ človeku, kto je Boh (dobrotivý Pán, ale aj spravodlivý sudca), aké má zámery s človekom a ako sa majú ľudia stavať voči Božím plánom. Preto zjavenie prostredníctvom Božieho slova a zjavenie prostredníctvom Božieho činu úzko súvisia. Obe formy poukazujú na Božiu činnosť v záujme človeka a vyjavujú, že Boh chce človeka priviesť k spáse, ktorá sa dosahuje v dejinách. Dejiny spásy sú teda dejinami v pravom zmysle slova, lebo Božia aktivita smeruje k človeku v jeho konkrétnej životnej existencii a prebieha v určitej následnosti Božích činov: prislúbenie spásy po páde prarodičov, vyslobodenie Izraela z egyptského otroctva, uzavretie zmluvy, zaujatie zaslúbenej zeme, založenie Dávidovho kráľovstva, poslanie prorokov, zánik Izraelského a Judského kráľovstva, asýrske a babylonské zajatie, udalosti po návrate zo zajatia, ktoré viedli a pripravovali

vyvolený národ na príchod slúbeného Mesiáša... „Teda knihy Starého zákona, primerané položeniu ľudského pokolenia pred časmi spásy prinesenej Kristom, všetkým dávajú poznať Boha i človeka, ako aj to, akým spôsobom spravodlivý a milosrdný Boh zaobchádzal s ľuďmi. Tieto knihy, hoci sú v nich aj nedokonalé a prechodné veci, predsa ukazujú skutočnú Božiu pedagogiu“ (DV, 15). „Práve preto tieto knihy inšpirované Bohom majú trvácú hodnotu: Ved' všetko, čo bolo kedysi napísané, bolo napísané nám na poučenie, aby sme skrze trpezlivosť a útechu z Písma mali nádej (Rim 15, 4)“ (DV, 14).

2. KÁNON STARÉHO ZÁKONA

Katolícke, protestantské a židovské vydania Starého zákona sa navzájom líšia tým, že v katolíckych vydaniach je 46 kníh, v protestantských 39 kníh a v židovských iba 24 kníh. Tento číselný rozdiel vzniká tým, že v nekatolíckych vydaniach Starého zákona sa niektoré spisy neuvádzajú, lebo ich tieto vierovyznania od začiatku nepokladali za inšpirované, a preto ich neprijali do kánonu, čiže do zoznamu kníh Starého zákona. Ide o sedem spisov, ktoré sa nachádzajú iba v gréckom preklade Starého zákona, v Septuaginte. Sú to knihy Tobiáš, Judita, Múdrosť, Sirachovec, Baruch, Prvá a Druhá kniha Machabejcov a niektoré dodatky ku Knihe proroka Daniela (3, 24 - 90; 13, 1 - 14, 42: iba vo Vulgáte) a ku Knihe Ester (10, 4 - 16, 24: iba vo Vulgáte). Tieto knihy alebo časti kníh sa nazývajú deuterokánonické, kým knihy, ktoré sa uvádzajú vo všetkých vydaniach, voláme protokánonické. V Katolíckej cirkvi sa však aj deuterokánonické knihy pokladajú za inšpirované biblické spisy, a preto sú zaradené spolu s protokánonickými spismi do kánonu Svätého písma.

Názvom deuterokánonické knihy sa chce iba pripomenúť, že kánonickosť daných spisov sa neuznávala hneď od začiatku a všade v Cirkvi. Čo sa týka výrazu deuterokánonické spisy, treba poznamenať, že ide o termín zaužívaný iba od čias Sixta Sienského (1520 - 1569) v katolíckej tradícii, kým protestanti ich nazývajú apokryfy (názov, ktorým katolíci označujú židovské a kresťanské spisy, formou a obsahom podobné kánonickým knihám Svätého písma, ktoré však nepatria do kánonu

2.1.

PROTOKÁNONICKÉ A DEUTEROKÁNONICKÉ KNIHY

inšpirovaných spisov; protestanti ich nazývajú pseudoepigrafy). V snahe vyhnúť sa tomuto rečovému chaosu, zaviedli v nemec-
kom ekumenickom preklade Biblie pre deuterokánonické knihy
Starého zákona názov neskoršie spisy Starého zákona, ktorým
môžu tak protestanti, ako aj katolíci jednoznačne určiť túto
skupinu starozákonných kníh. Pre úplnosť poznamenávame,
že protestanti do nej zaraďujú aj Menaševu modlitbu, Tretiu
(prípadne aj Štvrtú) knihu Ezdrášovu a Tretiu a Štvrtú knihu
Machabejcov.

2.2.
KATOLÍCKY
KÁNON
STARÉHO
ZÁKONA

Katolícky kánon definovaný na Tridentskom koncile je v tomto
zložení: päť kníh Mojžišových, t. j. Genezis, Exodus, Levitikus,
Numeri a Deuteronomium; Jozue, Sudcovia, Rút, Prvá a Druhá
knihy Samuelova, Prvá a Druhá kniha kráľov, Prvá a Druhá
kniha kroník, Prvá kniha Ezdrášova, Druhá kniha Ezdrášova
(alebo Nehemiášova), Tobiaš, Judita, Ester, Jób, Žalmy, Príslovia,
Kazateľ, Pieseň piesní, Múdrost', Sirachovec, Izaiáš, Jeremiáš
(spolu s Baruchom a Nárekmi), Ezechiel, Daniel; dvanásť menších
prorokov: Ozeáš, Joel, Amos, Abdiáš, Jonáš, Micheáš, Nahum,
Habakuk, Sofoniáš, Aggeus, Zachariáš a Malachiáš; Prvá a Druhá
kniha Machabejcov. Súhrnný počet by bol teda 44 spisov, lebo
Kniha proroka Barucha, Náreky a Jeremiášov list sa v tomto
zozname pokladajú za časti proroka Jeremiáša. V skutočnosti
sa však *Bar* a *Nár* pokladajú za osobitné knihy, a tak je v Starom
zákone 46 spisov.

2.3.
PROTESTANTSKÝ
KÁNON
STARÉHO
ZÁKONA

Protestantský kánon má to isté poradie kníh ako katolícky kánon
(i keď sa v ňom názvy niektorých spisov líšia), ale neuvádzajú sa
v ňom deuterokánonické knihy a časti niektorých kníh. Je v ňom
spolu 39 kníh: Prvá Mojžišova – Genezis, Druhá Mojžišova – Exo-
dus, Tretia Mojžišova – Levitikus, Štvrtá Mojžišova – Numeri, Pia-
ta Mojžišova – Deuteronomium, Kniha Jozuova, Sudcovia, Prvá
a Druhá Samuelova, Prvá a Druhá kráľov, Prvá a Druhá kronická,
Ezdráš, Nehemiáš, Ester, Kniha Jóbova, Žalmy, Príslovia, Kazateľ,
Velpieseň, Izaiáš, Jeremiáš, Žalospevy, Ezechiel, Daniel, Ozeáš,
Joel, Ámos, Abdiáš, Jonáš, Micheáš, Nahum, Abakuk, Sofoniáš,
Aggeus, Zachariáš a Malachiáš.

Židovský kánon má, ako protestantský kánon, 39 spisov (tento počet Židia umelo zredukovali na 24 preto, aby ich počet zodpovedal počtu písmen hebrejskej abecedy). Židovský kánon bol definitívne vymedzený a ustálený na synode v Jamnii okolo roku 90 po Kr. v tomto poradí: (Zákon:) Genezis, Exodus, Levitikus, Numeri a Deuteronomium; (proroci:) Jozue, Sudcovia, Prvá a Druhá Samuelova, Prvá a Druhá kráľov, Izaiáš, Jeremiáš, Ezechiel, Ozeáš, Joel, Amos, Abdiáš, Jonáš, Micheáš, Nahum, Habakuk, Sofoniáš, Aggeus, Zachariáš a Malachiáš; (spisy:) Žalmy, Jób, Príslovia, Rút, Pieseň piesní, Kazateľ, Náreky, Ester, Daniel, Ezdráš, Nehemiáš, Prvá a Druhá kronik.

2.4.
ŽIDOVSKÝ
KÁNON

Ako vidno, v židovskom kánone sa medzi prorokov počítajú aj knihy Jozue, Sudcovia, Knihy Samuelove a Knihy kráľov, ktoré Židia pokladajú za skorších prorokov, na rozdiel od ostatných prorokov, ktorých nazývajú neskorší proroci. Knihu proroka Daniela však zaraďujú medzi „spisy“.

3. PÔVODNÝ TEXT HEBREJSKEJ BIBLIE

Takmer celý Starý zákon bol pôvodne napísaný v hebrejčine s výnimkou niektorých jeho textov, ktorých pôvodina je v aramejčine. Hebrejčina a aramejčina patria do skupiny severozápadných semitských jazykov, ktoré sa spolu s kanaánčinou používali v Sýrii a v Palestíne. Hebrejčina je vlastne nárečím starej kanaánčiny (porov. *Iz* 19, 18) a jej terajší názov sa prvý raz vyskytuje v predslove Knihy Sirachovcovej. Aramejčina bola reč aramejských kmeňov druhého a prvého tisícročia pred Kr. Od 8. storočia pred Kr. sa postupne stala najrozšírenejšou hovorovou, obchodnou, úradnou a diplomatickou rečou v krajinách Blízkeho východu, najmä v období Novobabylonskej a Perzskej ríše. Židia si ju počas babylonského zajatia natoľko osvojili, že ostala ich hovorovou rečou aj po návrate do Palestíny.

3.1.
HEBREJSKÝ
TEXT

Zo Starého zákona sú v aramejčine napísané tieto texty: *Ezd* 4, 8 – 6, 18; 7, 12 – 26; *Dan* 2, 4b – 7, 28; *Jer* 10, 11 a dve slová v *Gn* 31, 47. Hoci sa okolo roku 300 pred Kr. presadila ako hovorová reč gréčtina koiné (= všeobecne užívaná), v nárečiach sa zachovala aramejčina. Ježiš Kristus a jeho učenci hovorili západným nárečím

3.2.
ARAMEJSKÉ
TEXTY

s galilejskými prvkami. V Novom zákone sa v ňom zachovalo niekoľko aramejských výrazov: Effatha! – Otvor sa! (*Mk* 7, 34), Maranatha! – Pane, príď! (*1 Kor* 16, 22; pozri aj *Mk* 10, 51; *Jn* 20, 16; *Mk* 5, 41; 15, 34).

3.3. GRÉCKE TEXTY Deuterokánonické knihy Starého zákona boli zväčša napísané v helenistickej gréčtine koiné, do ktorej bol urobený aj prvý preklad Starého zákona, známy pod názvom Septuaginta. V gréčtine vznikli aj všetky spisy Nového zákona okrem Evanjelia podľa Matúša, ktorého pôvodina bola aramejská (alebo hebrejská), ale jeho text sa nám zachoval iba v gréčtine.

3.4. AUTOGRAFY Autografy, čiže pôvodné rukopisy biblických textov Starého a Nového zákona, tak ako vyšli z pera svätopiscov, sa k nám vôbec nedostali. Máme z nich len neskoršie odpisy a prepisy, ktoré nám cez stáročia zachovali text v pôvodných jazykoch i v preklade vo forme židovských zvitkov alebo v knižnej forme papyrusových a pergamenových rukopisov, tzv. kódexov. Najstaršie texty hebrejského Starého zákona sú zvitok proroka Izaiáša, fragmenty z Deuteronomia, z menších prorokov a zo žalmov, pochádzajúce z 2. – 1. storočia pred Kristom, objavené v Qumráne, a Nashov papyrus s hebrejským textom dekalógu zo začiatku 2. storočia po Kr., objavený roku 1902 v Egypte.

3.5. MASORETSKÝ TEXT Text hebrejskej Biblie bol pôvodne písaný iba spoluhláskami (tzv. konsonantický text). Jeho konečnú úpravu uskutočnili okolo roku 100 po Kr. židovskí učitelia, ktorí kritickým porovnaním a výberom medzi množstvom hebrejských rukopisov definitívne ustálili spoluhláskový text Starého zákona. Tento autoritatívny text v 6. až 10. storočí po Kr. odborní židovskí znalci Biblie masoreti (= vlastníci tradície) vystrojili samohláskami, rôznymi diakritickými znamienkami, poznámkami a vysvetlivkami zachovanými tradíciou. Takto ustálili do najmenších podrobností definitívnu a jednotnú literárnu formu hebrejského biblického textu, známu pod menom masoretský text (značka MT i TM).

Najstarší jestvujúci masoretský text je Káhirský kódex starozákonných prorokov, pochádzajúci približne z roku 895 z pera Mojžiša ben Ašera. Je vlastníctvom stúpecov radikálneho antirabínskeho hnutia karaitov v Káhire. Iný dôležitý rukopis hebrejskej Biblie je Aleppský kódex z obdobia okolo roku 910 po Kr. Pôvodne obsahoval všetky knihy Starého zákona na 380 pergamenových fóliách, ale zachovalo sa z nich iba 294. Jeho text použili za základ nového kritického vydania hebrejského Starého zákona, publikovaného Hebrejskou univerzitou v Jeruzaleme. Základom moderných kritických vydání hebrejského textu Biblie (Kittelova ako aj Elliger-Rudolphova hebrejská Biblia) je Leningradský kódex z rokov 1008/1009, vokalizovaný tiberiadskými masoretmi z Ben Ašerovej rodiny. V rokoch 1524 – 1525 D. Bomberg vydal v Benátkach rabínsku Bibliu, ktorú pripravil do tlače Jakub ben Chayyim. Toto vydanie Starého zákona získalo všeobecné prijatie a uznanie a stalo sa základnou normou takmer všetkých hebrejských Biblií, ktoré vyšli tlačou v priebehu nasledujúcich štyristo rokov (do roku 1929). Potom ho zatlačili do úzadia vyššie spomínané moderné kritické vydania hebrejského textu Starého zákona.

3.6.

**RUKOPISY
A VYDANIA
MASORETSKÉHO
TEXTU**

Pre históriu textu hebrejskej Biblie je dôležitý Samaritánsky Pentateuch, napísaný starohebrejským písmom. Je to jediná zbierka inšpirovaných kníh Starého zákona, ktorú prijali a uznávajú Samaritáni. Jeden jeho zvitok, pochádzajúci z 11. storočia po Kr., uchováva Samaritáni v Nablúse. Posledná časť zvitku podáva veľmi staré znenie biblického textu z predkresťanskej doby, ktorý sa značne líši od masoretského textu. Treba spomenúť aj vzácny rukopis Knihy Sirachovcovej v hebrejčine, objavený roku 1896/1897 v káhirskej genize, úschovni opotrebovaných biblických rukopisov pri židovskej synagóge.

3.7.

**SAMARITÁNSKY
PENTATEUCH**

4. STARÉ GRÉCKE PREKLADY HEBREJSKEJ BIBLIE

Najstarší a najdôležitejší preklad Starého zákona do gréčtiny vznikol v 3. – 2. storočí pred Kr. v Alexandrii (Egypt) a bol určený pre Židov, ktorí žili mimo Palestíny (v diaspore) a nerozumeli už starozákonným spisom, napísaným v hebrejčine. Podľa legendy apokryfného Aristeovho listu, napísaného okolo roku 100 pred

4.1.

SEPTUAGINTA

Kr., preklad pripravilo sedemdesiatdva židovských znalcov (šesť z každého kmeňa Izraela). Odtiaľ pochádza aj jeho názov Septuaginta (= preklad sedemdesiatich). Je známy aj pod menom Alexandrijský preklad. Používali ho a citovali aj autori Nového zákona a prvotná Cirkev, takže ho možno právom nazvať kresťanským Starým zákonom. Židia si Septuagintu najprv veľmi vážili, ale po židovskej synode v Jamnii (okolo roku 90 po Kr.) sa začali od nej dištancovať nielen preto, že ju používala kresťanská Cirkev, ale aj preto, že obsahovala spisy, ktoré neboli v židovskom kánone hebrejskej Biblie. Význam Septuaginty spočíva v tom, že sprístupnila Starý zákon helenistickému svetu, a tak pripravila cestu ohlasovaniu evanjelia medzi Židmi v diaspore. Keďže však Septuaginta obsahovala v porovnaní s hebrejským textom nedôslednosti a nepresnosti, vznikli už v 2. storočí po Kr. iné grécke preklady známe pod menom Aquila, Symmachos a Teodoción.

4.2.
AQUILA

Aquila je meno židovského prozelytu a žiaka významného židovského učenca rabbiho Aqibu (asi 50 – 135 po Kr.), ktorý urobil okolo roku 135 po Kr. na základe hebrejského a aramejského textu grécky preklad Starého zákona, pomenovaný po ňom preklad Aquila. Preklad sa tešil veľkej obľube u Židov rozptýlených v Rímskej ríši i napriek nejasnostiam a gramatickým nedôslednostiam, zapríčineným snahou prekladateľa podať v gréčtine doslovné znenie hebrejského textu.

4.3.
SYMMACHOS

Koncom 2. storočia urobil Symmachos nový grécky preklad Starého zákona, z ktorého sa zachovali iba citáty na okraji kódexov revízie gréckeho textu Starého zákona v Origenovom diele Hexapla. Preklad je napísaný vycibrenou gréčtinou a je dosť voľný, ale dobre vystihuje zmysel hebrejského originálu. Sústavne sa odkláňa od Aquilovho prekladu a pridáva sa Septuaginty.

4.4.
TEODOCIÓN

Na podklade už revidovaného gréckeho textu Starého zákona urobil okolo roku 180 po Kr. Teodoción nový grécky preklad. Pre veľkú podobnosť so Septuagintou pokladajú niektorí odborníci tento preklad iba za jej opravu podľa hebrejského textu. Cirkevní otcovia často používali Teodociónov preklad vo svojich dielach.

S úmyslom vyhotoviť opravený a jednotný grécky text Starého zákona zostavil Origenes v rokoch 228 – 240 v Cézarei Hexaplu (= šesťstĺpcová Biblia). Uviedol v nej jednotlivé texty Starého zákona v šiestich stĺpcoch v tomto poradí: 1. hebrejský text napísaný hebrejskou abecedou; 2. jeho transkripciu gréckymi písmenami; 3. Aquilov grécky preklad; 4. Symmachov grécky preklad; 5. text Septuaginty a 6. Teodociónov preklad. Najdôležitejší je piaty stĺpec, v ktorom Origenes podáva svoju revíziu Septuaginty a dôkladne ju porovnáva s hebrejským textom. Z Hexaply sa zachovali iba fragmenty.

4.5.
ORIGENOVA
HEXAPLA

Okrem početných rukopisných zlomkov Septuaginty, ktoré sa zachovali na papyrusoch z 2. – 9. storočia po Kr. (je ich vyše 200), jej texty existujú v podobe majuskulových a minuskulových kódexov. Najdôležitejšie majuskulové kódexy (t. j. rukopisy knižného tvaru písané veľkou gréckou abecedou, tzv. majuskulou) sú: Vatikánsky kódex (z polovice 4. storočia po Kr.), Sinajský kódex (z druhej polovice 4. storočia) a Alexandrijský kódex (z 5. storočia). Minuskulové kódexy Septuaginty (písané kurzívou malých písmen gréckej abecedy, tzv. minuskulou) pochádzajú z obdobia od 9. storočia a neskôr. Je ich okolo 1 500 exemplárov. Niektoré z nich obsahujú veľmi starý text, ktorý sa nenachádza ani v majuskulových kódexoch.

4.6.
RUKOPISY
A VYDANIA
SEPTUAGINTY

Medzi prvé vydania Septuaginty patrí jej text v Komplutenskej polyglote (1521) a v Sixtínskom vydaní Biblie po Tridentском koncile (1587). Z moderných vydaní Septuaginty si zasluhuje spomienku najmä jej rozsiahle kritické vydanie Göttingenskej spoločnosti, s ktorým sa začalo v roku 1931.

5. INÉ STARÉ PREKLADY HEBREJSKEJ BIBLIE

Zo starých prekladov hebrejskej Biblie sú najdôležitejšie aramejské, sýrske, latinské a koptské preklady.

Aramejské preklady hebrejského Starého zákona sa nám zachovali vo forme voľných prekladov, nazývaných targúmy. Po babylonskom zajatí, keď väčšina Židov už nerozumela hebrejčine a rozprávala po aramejsky, pri verejnom čítaní Biblie v synagogálnej liturgii

5.1.
ARAMEJSKÉ
PREKLADY:
TARGÚMY

parafrázovali hebrejský text v hovorovej aramejčine. Na začiatku sa tieto voľné preklady improvizovali a prednášali ústne, ale už v 1. storočí pred Kr. ich začali spisovať. Tak vznikli v Babylonii a v Palestíne zbierky targúmov, ktoré sú veľkou pomôckou pri štúdiu dejín výkladu Starého zákona.

5.2.
SÝRSKE
PREKLADY

V sýrčine, literárnom nárečí východnej aramejčiny, sa zachovalo viacero prekladov Biblie. Zo starého sýrskeho prekladu hebrejskej Biblie (tzv. *Vetus syra*), urobeného z gréckeho textu, poznáme iba niekoľko citátov použitých v rôznych spisoch. V Biblii, známej pod názvom Pešitta (= jednoduchá, spoločná, všeobecná), je Starý zákon preložený z hebrejskej predlohy, ale vidno na ňom aj vplyv Septuaginty a targúmskej tradície. Sýrsko-hexaplárny Starý zákon je sýrsky preklad textu Septuaginty z Origenovho diela Hexapla. Preklad je dôkladný a presný. Je dielom viacerých autorov, z ktorých je známy iba biskup Pavol z Telly. Sýrsko-palestínsky preklad Biblie v západnej (palestínskej) aramejčine (teda nie v sýrčine) je silne poznačený vplyvom prekladu Pešitta a targúmskych spisov. Používal sa v Palestíne v liturgii Melchitov.

5.3.
KOPTSKÉ
PREKLADY

Preklady Biblie do koptčiny (reč, ktorou sa hovorilo v Egypte na začiatku kresťanskej éry) urobili už okolo roku 200 po Kr. z gréckej predlohy pre potrebu jednoduchých kresťanov, ktorí nerozumeli po grécky. Preklad celého Starého zákona sa nezachoval. Neúplné rukopisy starozákonných spisov v sahidskom a bohairskom nárečí koptčiny pochádzajú z 3. a 4. storočia.

6. LATINSKÉ PREKLADY BIBLIE

6.1.
VETUS LATINA

Starolatinské preklady Biblie, ktoré jestvovali pred latinskou Vulgátou alebo súčasne s ňou, sa označujú spoločným názvom *Vetus latina* (= stará latinská Biblia). Všetky urobili z veľmi starej gréckej predlohy. Keďže sa *Vetus latina* používala najmä v severnej Afrike a hlboko poznačila tamojšiu kresťanskú literatúru, volá sa preklad aj „africkým prekladom“. V minulosti sa *Vetus latina* i jej časti neraz označovali názvom *Itala*, ktorý sa zakladá na tradícii siahajúcej do čias svätého Augustína (354 – 430); je však nejasné a kontroverzné, čo rozumel on pod týmto názvom.

V rokoch 393 – 406 Hieronym v Betleheme preložil priamo z hebrejského textu do latinčiny celý Starý zákon, ktorý je časťou latinskej Biblie známej pod menom Vulgáta (= všeobecne rozšírená Biblia). Nepodarilo sa mu preložiť všetky knihy rovnako dobre, ale latinská Vulgáta Starého zákona je ako celok jeden z najlepších starokresťanských prekladov Svätého písma. Na Tridentskom koncile roku 1546 vyhlásili Vulgátu za spoľahlivý úradný latinský preklad, ktorému bolo treba dať prednosť pred ostatnými prekladmi pri používaní v Cirkvi, najmä keď išlo o verejné čítanie, vyučovanie a teologické argumentácie zo Svätého písma. Po Tridentskom koncile Sixtus V. (roku 1590) a Klement VIII. (roku 1592) vydali opravený text Vulgáty, ktorý sa pod menom Sixto-Klementínska Vulgáta používal v Cirkvi až do Druhého vatikánskeho koncilu. Po koncile Hieronymovu Vulgátu revidovali a roku 1979 publikovali pod názvom Nová Vulgáta ako úradný latinský preklad v Katólickej cirkvi.

6.2.
VULGÁTA

Tento kriticky zrevidovaný text latinskej Vulgáty urobili na základe hebrejskej, aramejskej a gréckej predlohy biblických spisov. Jej vydanie pripravila osobitne menovaná Pápežská komisia pre vydanie kníh Novej Vulgáty. Komisia opravila miesta, ktoré boli v evidentnom rozpore s najnovším biblickým výskumom. V roku 1969 vyšiel text Knihy žalmov, v rokoch 1970 – 1971 v troch zväzkoch celý Nový zákon a v rokoch 1976 – 1977 v štyroch zväzkoch text Starého zákona. Prvé „typické vydanie“ úplného textu Novej Vulgáty promulgoval Ján Pavol II. apoštolskou konštitúciou *Scripturarum thesaurus* (= Poklad Svätého písma) 25. apríla 1979. Druhé vydanie vyšlo roku 1986. Nová Vulgáta je určená pre Latinskú cirkev, ktorá používa jej texty v liturgii a v úradných dokumentoch.

6.3.
NOVÁ VULGÁTA
(LAT. NOVA
VULGATA)
I NEOVULGÁTA

I. PENTATEUCH

1. NÁZOV A OBSAH

1.1.
NÁZOV

Prvých päť kníh Starého zákona sa v gréckej a potom v latinskej kresťanskej tradícii označuje spoločným názvom **Pentateuch**. Je to grécke slovo s pôvodným významom „päť puzdier“, do akých sa po použití vkladali kožené alebo papyrusové zvitky piatich spisov Biblie, ktoré Židia nazývajú **Tóra** (= zákon, náuka). Sú to Knihy Genezis, Exodus, Levitikus, Numeri a Deuteronomium. Tieto spisy sa často označujú aj názvom **Päť kníh Mojžišových**, lebo izraelský národ podľa tradície dostal Tóru – zákon prostredníctvom zákonodarcu Mojžiša. Židia vždy pokladali Tóru za základ náboženského života s väčšou záväznosťou, ako mali ostatné starozákonné spisy, lebo ona je podstatou zmluvy medzi Bohom a izraelským ľudom. Čítanie Tóry je aj dnes základnou súčasťou židovskej synagogálnej bohoslužby.

1.2.
OBSAH

Pentateuch opisuje predhistóriu a najstaršie dejiny Izraela: od stvorenia sveta po Mojžišovu smrť pred zaujatím Kanaánu, zaslúbenej zeme. Už grécko-latinské názvy jednotlivých kníh Pentateuchu v krátkosti naznačujú ich obsah: začiatky Božieho stvoriteľského diela a dejín spásy opisuje Kniha Genezis (= vznik, pôvod); východ Izraelitov z Egypta pod vedením Mojžiša je témou Knihy Exodus (= odchod, východ); Kniha Levitikus podáva zákony o kultovej službe kňazov a levitov; v Knihe Numeri (= čísla) sa dvakrát spomína sčítanie Izraelitov, respektíve počet bojaschopných mužov jednotlivých izraelských kmeňov a v Knihe Deuteronomium (= druhý zákon) sa opakujú a dopĺňajú „Mojžišove“ zákony. Židovské názvy piatich kníh Tóry sú známe podľa ich prvých slov v hebrejskej Biblii. Podávame ich v poslovenčenej podobe: *Berešit* (= Na počiatku), [Ve élleh] *šemót* (= [Toto sú] mená), *Vajjikra* (= A zavola), *Bemidbar* (= Na púšti) a [Élleh ha] *debarím* (= [Toto sú] slová).

Obsah Pentateuchu možno zhrnúť takto: predhistória sveta a človeka (*Gn* 1 – 11), obdobie patriarchov (*Gn* 12 – 36), Jozefova „história“ (*Gn* 37 – 50), vyslobodenie Izraela z Egypta a jeho pochod k vrchu Sinaj (*Ex* 1 – 18), uzavretie zmluvy a vyhlásenie zákonov na Sinaji

(*Ex 19 – Nm 10*), cesta Izraelitov od vrchu Sinaj k Jordánu a udalosti v Moabskej krajine (*Nm 10 – 36*), tri „Mojžišove reči“ a dodatok o jeho smrti (*Dt 1 – 34*).

Rozdelenie Pentateuchu na päť kníh nenarúša jeho jednotu ako celku, lebo ju zaručuje úzka spojitosť naratívnych tradícií so zákonodarnými predpismi. Preto knihy Pentateuchu možno iba v širšom zmysle slova nazvať „zákonom“. Židovská tradícia kládla však vždy väčší dôraz na zákonnú stránku Pentateuchu, kým kresťanská tradícia v ňom videla skôr opis prvotnej fázy dejín spásy celého ľudstva.

2. PÔVOD PENTATEUCHU

Podľa židovskej a kresťanskej tradície autorom Pentateuchu bol Mojžiš, ktorý ho napísal, aby poučil vyvolený národ o Božom dejinnom pláne spásy, počnúc od stvorenia sveta až po zaujatie zaslúbenej zeme izraelskými kmeňmi. O Mojžišovom autorstve sa výslovne hovorí v *Sir 24, 22 – 39* a na viacerých miestach v Starom zákone sa spomína Mojžišov zákon (porov. 2 *Krn 30, 16*) alebo Mojžišova kniha (porov. 2 *Krn 25, 4; 35, 12; Neh 8, 1; 13, 1*). Aj v Novom zákone sa Pentateuch pripisuje Mojžišovi (porov. *Mt 19, 3 – 8* a *Mk 12, 26*). Vskutku je však v Pentateuchu iba niekoľko veršov, v ktorých sa Mojžiš predstavuje ako pisateľ (porov. *Ex 17, 14; 24, 4; 34, 27; Nm 33, 2; Dt 31, 9. 24*).

Už v 18. storočí sa na základe literárno-kritického bádania zistili v Pentateuchu rôzne nedôslednosti, dublety, veľké rozdiely v štýle, v slovníku, v používaní Božieho mena, rozličné „teologické“ názory atď., ktoré dali podnet na pochybnosti o tom, či možno Pentateuch v dnešnej literárnej forme pokladať za Mojžišovo dielo.

K argumentom, ktoré sa uvádzajú proti jeho autorstvu, patrí nielen opis Mojžišovej smrti v *Dt 34*, ale aj mnohé údaje, ktoré poukazujú na neskoršie historické obdobie redakcie Pentateuchu (porov. napr. poznámku v *Dt 34, 6*: „ale o jeho [Mojžišovom] hrobe nevie nik dodnes“, alebo v *Gn 13, 7*: „v krajine vtedy bývali Kanaánčania“) a viaceré anachronizmy (ako napr. reč o Filištíncoch v *Gn 26, 14 – 18*) a iné. Prekvapujúcim zjavom je striedavé používanie osobného Božieho mena Jahve so všeobecným označením božstva Elohim. Okrem toho sa často vyskytujú dublety (opakovanie toho istého

2.1.

MOJŽIŠOVO
AUTORSTVO

2.2.

ARGUMENTY

naratívneho materiálu), ako sa dvakrát opisuje dielo stvorenia (porov. *Gn* 1, 1 – 2, 4a a *Gn* 2, 4b – 25), odpudenie Agar (porov. *Gn* 16, 6 – 16 a 21, 9 – 20), povolanie Mojžiša (porov. *Ex* 3, 1 – 4, 17 a 6, 2 – 7, 7); dvakrát sa spomína vyvedenie vody zo skaly (porov. *Ex* 17, 1 – 7 a *Nm* 20, 1 – 13) a uvádza text dekalógu (porov. *Ex* 20, 1 – 17 a *Dt* 5, 6 – 21). Výraznejšie sa to javí v troch prípadoch, keď patriarchovia predstavujú manželku ako svoju sestru (v *Gn* 12, 10 – 20 a 20, 1 – 18 Abrahám Sárú, v *Gn* 26, 6 – 11 Izák Rebeku).

A v niektorých textoch jasne vidno, že ide o kompiláciu z rozdielnych prameňov, ako napr. v opise potopy sveta (porov. *Gn* 6, 5 – 9, 17), kde sú očividné štýlové a obsahové rozdiely. Na ilustráciu možno uviesť číselné údaje, ktoré si navzájom protirečia, ako napr. v rozkaze vziať do korába „z každého druhu živočíchov po jednom páre“ (*Gn* 6, 19), kým na inom mieste sa prikazuje vziať „po sedem samcov a samíc“ (*Gn* 7, 2). Takisto sa v jednom texte tvrdí, že potopa trvala „štyridsať dní“ (*Gn* 7, 17), kým v inom sa jej trvanie predlžuje na „stopäťdesiat dní“ (*Gn* 7, 24) atď.

2.3.

VEDECKÉ HYPOTÉZY

Všetky rozdiely v menách a slovníku, štýle a obsahu Pentateuchu bolo treba vedecky vysvetliť a zdôvodniť. Od 18. storočia bolo vypracovaných a predložených viacero pracovných hypotéz, ktorými sa vedci pokúšali rozriešiť a objasniť pôvod Pentateuchu: J. Astruc (v roku 1753) a J. C. Eichhorn (v roku 1780) predložili prvú dokumentárnu hypotézu; A. Geddes (v rokoch 1792 – 1800) a W. M. L. de Wette (v roku 1805) hypotézu fragmentov a H. Ewald (v rokoch 1843 – 1855) hypotézu dodatkov.

Najznámejšia je tzv. Graf-Wellhausenova hypotéza o literárnom vývoji Pentateuchu. Zakladá sa na štúdiách Karla H. Grafa (1815 – 1869) a Juliusa Wellhausena (1844 – 1918). Podľa tejto hypotézy Pentateuch vznikol redakciou štyroch hlavných prameňov postupne zlúčených do jedného literárneho celku. Túto hypotézu ďalšie vedecké práce v oblasti historicko-kritického bádania modifikovali a prepracovali. Pod názvom „teória prameňov Pentateuchu“ alebo „dokumentárna hypotéza“ sa však ešte stále – i napriek vážnym kritickým výhradám – používa ako pracovná hypotéza pri štúdiu a výklade Pentateuchu.

Podrobnou analýzou textov Pentateuchu sa zistilo, že evidentné rozdiely v štýle, slovníku, pojmoch atď. predstavujú určité literárne „konštanty“, z čoho možno uzatvárať, že pri redakcii Pentateuchu boli pravdepodobne použité viaceré pramene (dokumenty), ktoré obsahovali správy, záznamy a iný materiál starších, písomne alebo ústne uchovávaných tradícií. Na rozlišovanie a definovanie týchto prameňov-dokumentov poslúžili najmä ich literárne a pojmové „konštanty“. Niektoré bolo možno ľahko identifikovať v paralelných textoch, v ktorých sa napríklad sústavne používa rozdielne Božie meno. Ak napr. porovnáme dve rozprávania o odohnaní Agar, zistíme, že v jednom (*Gn* 16, 3 – 14) sa používa meno Jahve (z úcty k nemu nahradené slovom Pán), kým v druhom (*Gn* 21, 9 – 19) je použité bežné meno Elohim. Tieto dve Božie mená sa stali kritériom na rozlišovanie dvoch hypotetických literárnych prameňov-dokumentov, ktoré sa začali označovať ich prvými písmenami: **J** stalo sa značkou **Jahvistického prameňa-dokumentu** a **E** značkou **Elohického prameňa-dokumentu**. Tieto dva pramene však nestačili na vysvetlenie literárneho bohatstva Pentateuchu. Okrem nich sa v ňom zistili ešte dva veľké literárne bloky: jeden sa nazýva **Deuteronomický prameň-dokument**, ktorého značkou je **D**, a druhý **Kňazský prameň-dokument**, a jeho značka je **P** (prvé písmeno nemeckého termínu *Priesterschrift* = Kňazský spis). Pentateuch sa tak začal chápať ako veľká zbierka utvorená z viacerých prameňov-dokumentov, ktorých ústne tradície v jadre siahajú do Mojžišových čias (13. storočie pred Kr.) a niektoré až do obdobia patriarchov (18. storočie pred Kr.).

2.4.

TEÓRIA
PRAMEŇOV
PENTATEUCHU

Podľa teórie prameňov najstaršie naratívne časti Pentateuchu pochádzajú z prameňa **J** (okolo roku 950 pred Kr.) a z prameňa **E** (asi roky 800 – 750 pred Kr.). Po ich zlúčení [= **JE**] (v Jeruzaleme okolo roku 700 pred Kr.) boli k nim pripojené Deuteronomium a iné prvky prameňa **D**, objavené v roku 621 pred Kr. [= **JED**]. V období babylonského zajatia (od 586 do 539 pred Kr.) vznikol prameň **P**, ku ktorému bol pridaný tzv. Kódex svätosti (= *Lv* 17 – 26). Ich zlúčením s predchádzajúcimi prameňmi v čase náboženskej reformy, ktorú uskutočnil Ezdráš a Nehemiáš okolo roku 450 pred Kr. [= **JEDP**], Pentateuch dostal definitívnu literárnu podobu, akú má dodnes.

2.5.

REDAKCIA
PRAMEŇOV

2.6.
„KONŠTANTY“
JEDNOTLIVÝCH
PRAMEŇOV-
-DOKUMENTOV

Literárna kritika Pentateuchu vyniesla na svetlo „konštanty“ slovníka, štýlu a pojmov, ktoré charakterizujú jednotlivé pramene-dokumenty. Je užitočné poznať ich a mať ich na zreteli pri štúdiu Pentateuchu bez toho, žeby sme týmto poznatkom pripisovali absolútnu vedeckú istotu.

2.6.1. Jahvistický prameň-dokument. Jeho názov je odvodený z toho, že sa v ňom na označenie Boha sústavne používa meno Jahve. Vznikol pravdepodobne v Južnom (Judskom) kráľovstve (v Chebróne [Hebrone]) okolo roku 950 pred Kr., ale obsahuje ústne podania ešte zo staršieho obdobia. Postupne podáva rozprávania od stvorenia človeka po stavbu „babylonskej veže“ a od povolania Abraháma až po obsadenie Kanaánu izraelskými kmeňmi (od *Gn* 2,4b po *Sdc* 1).

Charakteristické črty Jahvistického prameňa-dokumentu sú:

1. O Bohu má hlboko náboženskú, ale veľmi primitívnu, antropomorfnú predstavu: Boh myslí, rozpráva a koná ako ľudia a zjavuje sa im v ľudskej podobe (porov. napr. *Gn* 3, 8; 7, 16).
2. Vyznačuje sa živým opisom udalostí a ľudských postáv (porov. napr. *Gn* 9, 18 – 27). Jeho naratívne state sú napísané kvetnatým a príťažlivým štýlom, ktorý nemá páru v celom Starom zákone (porov. napr. *Gn* 11, 1 – 9).
3. Na rozdiel od Elohistického prameňa-dokumentu, ktorý je silne podfarbený nacionalistickými predstavami, Jahvistický prameň-dokument odzrkadľuje univerzalistické náboženské koncepcie, chápe a vykladá dejiny ľudstva a vyvoleného národa ako dejiny spásy, Jahveho predstavuje ako Pána a Osloboditeľa celého sveta. Život patriarchov a neskoršie Mojžišov život sa opisujú vo funkcii všeobecného Božieho plánu spásy.
4. Podáva správy o pôvode ľudských potrieb a životných prejavov (ako sú odev, remeslá, zvyky, kult a podobne; porov. napr. *Gn* 4, 20 – 22). Rád vysvetľuje osobné mená (napr. Abrahám v *Gn* 17, 5; Mojžiš v *Ex* 2, 10 atď.) a miestne mená (napr. Bet-El v *Gn* 28, 19; Beer-Šeba [Bersabe] v *Gn* 21, 31 atď.), ale veľa ráz sa odchýľuje od tradičného výkladu a podáva vlastnú interpretáciu.
5. Nekladie veľký dôraz na mravné požiadavky, ale má veľmi jasnú predstavu o hriechu (porov. napr. *Gn* 3 – 4). Etiku predstavuje

v protikladoch dobra a zla: Adamov hriech má svoj protiklad v mesiášskom potomstve (porov. *Gn* 3, 15), Kainova zloba v Ábelovej добрote (porov. *Gn* 4, 3 – 5), mravná skazenosť sveta a potopa v Noemovej spravodlivosti (porov. *Gn* 6 – 9), Lótov egoizmus v Abrahámovej veľkodušnosti (porov. *Gn* 13) atď. Napriek svojmu markantnému realizmu oplýva Jahvistický prameň-dokument optimizmom.

6. Jahvistický prameň-dokument silne nadväzuje na rôzne rodné tradície, a preto so záľubou rozpráva o manželstvách, o hrdinských činoch patriarchov a o ich náboženských úkonoch na posvätných miestach (porov. napr. *Gn* 24; 29; 32, 25 – 33). Zdôrazňuje, že kultové ustanovizne a nariadenia majú svoj pôvod už v prastarých časoch: napr. obety sa začali už Kainom a Ábelom (porov. *Gn* 4, 3 – 5), rozlišovanie medzi čistými a nečistými zvieratami má svoj pôvod v časoch Noema (porov. *Gn* 7, 2 – 3), orákulum v časoch Izáka (porov. *Gn* 26, 2 – 5) atď.

2.6.2. Elohistický prameň-dokument. Nazýva sa podľa mena Elohim (vyjadruje Božiu prirodzenosť), ktorým sa v tomto prameni-dokumente označuje Boh. Všeobecne sa uznáva, že vznikol okolo rokov 800 – 750 pred Kr. v prorockých kruhoch Eliáša a Elizea v Izraelskom (Severnom) kráľovstve. Nachádza sa v knihách Pentateuchu od *Gn* 15 po *Nm* 25. Podáva správy o patriarchoch a najmä o Mojžišovi a jeho pôsobení. Okrem naratívnych statí uvádza aj zákonné nariadenia, zvlášť tzv. kódex zmluvy (*Ex* 20, 22 – 23, 33).

Základné charakteristické črty Elohistického prameňa-dokumentu sú tieto:

1. Zdôrazňuje duchovnosť a transcenciu Boha, ktorého nemožno vidieť ani si ho predstaviť; preto Boh nehovorí človeku priamo, ale dáva mu poznať svoju vôľu v snoch alebo prostredníctvom anjela (porov. napr. *Gn* 20, 1 – 8; 22, 11 – 18).
2. Nepozná dejiny počiatkov ľudského pokolenia. Pred Abrahámom jestvovala iba modloslužba. So záľubou uvažuje o udalostiach a o ľudských činoch v zmysle teologického ponímania dejín a vo svetle riadenia Božej prozreteľnosti (porov. napr. *Gn* 20; 45, 5 – 15).

3. Naratívne state tohto prameňa-dokumentu sa vyznačujú zaujímavým a umeleckým opisovaním deja, a preto pôsobia na čitateľa hlbokým dojmom (porov. napr. *Gn 22*).
4. Podľa tohto prameňa-dokumentu je vyvolený iba ten národ, ktorý sa zaviazal Bohu osobitnou zmluvou. Preto aj kultový aspekt ustupuje do pozadia a vzťah človeka k Bohu sa uskutočňuje a prejavuje najmä v zachovávaní zmluvy (porov. napr. *Ex 20, 22 – 23, 33*).
5. Morálne náhľady sú vyvinutejšie ako v Jahvistickom prameni-dokumente, čo dokazuje ich neskorší pôvod. Mravné požiadavky Božej vôle sú vyjadrené v Božom zjavení a v Zákone, ktorý sa zakladá na Desatore (porov. *Ex 20, 1 – 21*).
6. V tomto prameni-dokumente sa venuje osobitná pozornosť dejinám Izraela, kmeňom Severného kráľovstva a jeho svätyni v Bet-Eli (porov. napr. *Gn 28, 11 – 22*). Vidno to aj na obširnom rozprávaní o Jozefovi, ktorého potomkami boli severné kmene Manasses a Efraim (porov. *Gn 41, 45 – 52; 48, 8 – 20*).

2.6.3. Deuteronomický prameň-dokument. Tento prameň-dokument sa v skutočnosti stotožňuje s dnešnou Knihou Deuteronomium, ktorá bola spísaná okolo 5. storočia pred Kr., ale jej podstatná časť pochádza z prvej polovice 7. storočia. Objavili ju v jeruzalemskom chráme za vlády kráľa Jošiáša [Joziaša] (porov. *2 Kr 22, 8*). Na jej základe sa potom uskutočnila Joziašova náboženská reforma. Obsahom Deuteronomického prameňa-dokumentu sú „Mojžišove reči“, ktorými náboženský vodca a zákonodarca izraelských kmeňov pripomínal vyvolenému ľudu, že ho Boh miluje osobitnou láskou i napriek jeho opätovným nevernostiam a nevďačnostiam.

Podstatné črty Deuteronomického prameňa-dokumentu sú tieto:

1. Zásadne a jasne sa v ňom zdôrazňuje etický monoteizmus a transcendencia Boha, ostro a radikálne sa odsudzuje akýkoľvek druh osobnej a kolektívnej apostázie alebo modloslužobníctva a neúprosne sa bojuje proti pohanským národom, ktoré sa pokladali za hlavné nebezpečenstvo odpadu izraelského ľudu od viery v Boha (porov. *Dt 7, 1 – 11; 13; 17, 2 – 5; 20, 16 – 18*).

2. Ľud sa opätovne vyzýva, aby ostal verný v zachovávaní zmluvy a zákona, ktoré sú prameňom Božieho požehnania a blahobytu, ako aj zárukou víťazstva nad nepriateľmi (porov. *Dt* 4, 1 – 40; 7, 12 – 26; 10, 12 – 22 atď.). Preto sa vyžaduje obnovovať zmluvu každých sedem rokov (porov. *Dt* 31, 10 – 13).
3. Štýl reči je naliehavý, napomínajúci, a usiluje sa pohnúť ľudské srdcia k dôvere a láske k Bohu ako dôkaz vďačnosti za prijaté dobrodenia (porov. *Dt* 6). Preto sa v tradícii stále poukazuje na Božie divy a zásahy v prospech vyvoleného národa (porov. napr. *Dt* 4, 32 – 40; 13; 17, 2 – 5; 20, 16 – 18).
4. Láska k Bohu a k blížnemu sa objasňuje praktickými a konkrétnymi predpismi. Zdôrazňujú sa povinnosti voči sociálne slabým, cudzincom, otrokom, dokonca i voči zvieratám a rastlinám (porov. *Dt* 6, 4 – 9; 22, 1 – 4. 6 n.; 20, 19).
5. Hlavné kódexy a zákonníky, ktoré sa v ňom uchovávajú, sú Desatoro (*Dt* 5, 6 – 21), tzv. Deuteronomický kódex (*Dt* 12 – 26) a Dvanásť kliatob na tých, čo prestupujú dôležité predpisy zákona (*Dt* 27, 15 – 26).
6. Rozprávania historického rázu podávajú udalosti, ktoré sa odohrali počas pochodu izraelského ľudu od vrchu Choreb [Horeb] po obsadenie Zajordánska (porov. *Dt* 1 – 3), správy a záznamy o poslaní Jozueho, o Mojžišovej smrti, o okolnostiach prednesenia Mojžišovej piesne atď. (porov. *Dt* 28 – 34).

2.6.4. Kňazský prameň-dokument. V chronologickom poradí je posledným prameňom-dokumentom, ktorý prichádza do úvahy pri redakcii Pentateuchu. Vznikol v kňazských kruhoch v exilovom a poexilovom období (asi 570 – 450 pred Kr.). Obsahuje zákonodarné opatrenia, ako aj program na znovuvybudovanie náboženského života a na organizovanie bohoocty na základe zákona a sinajskej zmluvy. Materiál Kňazského prameňa-dokumentu možno nájsť vo všetkých spisoch Pentateuchu. Najdôležitejšie texty sú: *Gn* 1, 1 – 2, 4a; 5 – 13; 17; 23; 25 – 31; 35 – 37; 46 – 50; *Ex* 6 – 13; 24 – 31; 34 – 40; *Lv* 1 – 26; *Nm* 1 – 10; 13 – 17; 25 – 36; *Dt* 32 – 34.

Charakteristické črty Kňazského prameňa-dokumentu sú tieto:

1. Z teologického hľadiska sa v ňom zdôrazňuje absolútna transcendencia Boha, ktorý zjavuje svoju slávu ľuďom najčastejšie v oblaku a dáva poznať svoju vôľu prostredníctvom Mojžiša, Árona a kňazov (porov. napr. *Ex* 24, 16 – 18; 25 – 31 a iné).
2. Mená, ktorými sa označuje Boh, sú charakteristické pre prvé obdobie biblických dejín: Elohim pre predhistóriu, El šaddaj (= Všemohúci) pre éru patriarchov a Jahve pre Mojžišov čas.
3. Štýl je všedný, stereotypný, schematický a monotónny; veľký dôraz sa kladie na chronologické údaje, rodostromy a iné záznamy, ktorými sa vymedzujú dôležité historické periódy a udalosti izraelského národa (porov. napr. *Gn* 5; 7, 11; 8, 4. 13 n.; 17; 23 atď.).
4. Naratívne state chcú iba objasniť a historicky zdôvodniť vznik izraelskej teokracie a pôvod náboženských nariadení a ustanovizní, ako je sobotňajší odpočinok, obriezka, ustanovenie Paschy, sinajská zmluva a najmä božský pôvod izraelskej bohoslužby a kňazstva (porov. napr. *Ex* 12; 25 – 31; *Lv* 23, 3 – 14; *Nm* 1 – 10; 17).
5. Osobitný dôraz sa kladie na Mojžišovu tradíciu; všetky dôležité nariadenia a ustanovizne sa pripisujú jeho autorite (pozri texty uvedené pod č. 3).
6. Z morálneho hľadiska sa vyzdvihuje fakt, že „svätosť“ spočíva hlavne v zachovávaní Božích prikázaní. Konkrétne požiadavky a nevyhnutné predpoklady na dosiahnutie svätosti sú podrobne a presne vymedzené v tzv. Kódexe svätosti (*Lv* 17 – 26).

2.7.
NOVÉ VEDECKÉ
PRÍNOSY PRE
ŠTÚDIUM
PENTATEUCHU

Graf-Wellhausenova „teória prameňov Pentateuchu“ znamenala nesporne veľký pokrok a prínos v oblasti biblických štúdií o pôvode Pentateuchu, stala sa podkladom a východiskom pre ďalšie bádanie v tomto odbore, ale stretla sa aj s ostrou kritikou tak zo strany kresťanských (protestantských a katolíckych), ako aj židovských bádateľov. Wellhausenovi sa predovšetkým vyčítalo, že jeho teória bola silne ovplyvnená Hegelovou ideou o náboženskej evolúcii, podľa ktorej Izrael prešiel od primitívnych foriem náboženských predstáv k vyššiemu stupňu náboženských prejavov. Ona podmienila aj určenie relatívnej chronológie jednotlivých

prameňov-dokumentov, ktorá nezodpovedá výsledkom vedeckého bádania v oblasti biblickej archeológie a historickej kritiky. V zásade sa však uznáva platnosť hypotézy štyroch prameňov s ich všeobecnými formálnymi a obsahovými charakteristikami, ktoré tvoria štruktúru Pentateuchu.

2.7.1. História foriem. V rámci „teórie prameňov“ alebo „dokumentárnej hypotézy“ sa H. Gunkel (1862 – 1932) pokúsil objasniť problém literárnej kompozície Pentateuchu vedeckou metódou „histórie foriem“. Cieľom tejto metódy je identifikovať malé literárne jednotky, z ktorých sú utvorené rozsiahle časti biblických spisov, študovať ich „literárny druh“ a vymedziť ich funkciu, ktorú mali v historickej „životnej situácii“ izraelského národa. Gunkelov komentár ku Knihe Genezis (1902) dal podnet na vedecké štúdium Pentateuchu z hľadiska literárnych foriem a priviedol k záverom, ktoré značne modifikovali výsledky Wellhausenovej „dokumentárnej hypotézy“. Z jednej strany sa zistilo, že v krajinách starovekého Blízkeho východu sa v istom období a kultúrnom prostredí všeobecne používali určité literárne druhy ako primerané a účinné prostriedky na vyjadrenie náboženských predstáv a javov (porov. napr. schému „rozprávania o stvorení sveta“ v biblickom podaní a v starobabylonskom mýte Enuma eliš). Napriek tomu sa však na druhej strane potvrdila nielen originálnosť biblických textov, ale najmä ich náboženské koncepcie založené na veľmi dôslednom monoteizme.

Najznámejším a geniálnym pokračovateľom H. Gunkela bol Gerhard von Rad (1901 – 1971), ktorý sa pokúsil o vysvetlenie kompozície Pentateuchu kombinovaním metód „dokumentárnej hypotézy“ a „histórie foriem“. Náboženské tradície postupne utvárané okolo izraelských svätýň a kultových miest pokladal za základ literárnych foriem, ktoré sa stali jadrom Pentateuchu. Podľa von Rada sa Pentateuch skladá zo štyroch súborov (komplexov) tradícií: z tradície exodu a zaujatia Palestíny, z tradície sinajskej zmluvy, z histórie patriarchov a z histórie počiatkov.

2.7.2. Význam a úloha tradícií. Ďalším pokusom objasniť pôvod a kompozíciu Pentateuchu boli štúdie vedcov Škandinávskej školy s centrom v Uppsale (Švédsko). Oni zásadne zavrhlí Wellhausenovu

„dokumentárnu hypotézu“ a dokazovali, že pri utváraní Pentateuchu mali hlavnú úlohu ústne tradície. Podľa J. Pedersena (1883 – 1978) bol prameňom tradícií sociologický činiteľ, kým S. Mowinckel (1884 – 1965) a I. Engnell (1907 – 1964) poukazovali na to, že tradície mali svoj pôvod v kulte. Podľa nich sa kompozícia Pentateuchu nezakladá na dokumentoch, ale na ústnych tradíciách, ktoré sa postupne Božím zjavením utvárali, modifikovali a obohacovali až do poexilového obdobia, keď ich istý redaktor písomne zachytil vo forme dnešného Pentateuchu.

2.8.
CIRKEVNÉ
SMERNICE
O OTÁZKE
MOJŽIŠOVHO
AUTORSTVA
PENTATEUCHU

2.8.1. Encyklika *Divino afflante Spiritu*. Všeobecné princípy na riešenie tejto otázky naznačil pre katolíckych biblistov Pius XII. v encyklike *Divino afflante Spiritu* (= Vnuknutím Božieho Ducha), vydanéj 30. septembra 1943. Exegétom sa v nej odporúča štúdium orientálnych jazykov a textovej kritiky, zdôrazňuje sa, že exegéta musí mať pri výklade biblických spisov stále na zreteli osobné vlastnosti svätopisca, obdobie a prostredie, v ktorých žil, a písomné alebo ústne pramene a literárne druhy, ktoré používal pri podávaní biblického posolstva. Encyklika definitívne potvrdzuje potrebu správneho použitia kritických metód pri štúdiu a výklade biblických textov a ponecháva katolíckym exegétom úplnú slobodu bádania v doteraz nevyriešených otázkach, aby ich mohli riešiť v súlade s učením Cirkvi, ako aj s nepochybnými dôkazmi profánnych vied.

2.8.2. List Pápežskej biblickej komisie parížskemu kardinálovi Suhardovi. Smernice Pia XII. zdôraznila a aplikovala Pápežská biblická komisia 16. januára 1948 v odpovedi parížskemu kardinálovi Suhardovi na otázku o chronológii „dokumentov“ Pentateuchu. V odpovedi sa rozlišujú tri obdobia:

1. *Predmojžišovské obdobie:* V Pentateuchu sú písomné dokumenty a ústne tradície, ktoré jestvovali už pred Mojžišom. O ich podstatných zložkách, názvoch a čase vzniku sa však nateraz nevie nič určité.
2. *Mojžišovo obdobie:* Intenzívnym štúdiom, zdravou kritikou a porovnávaním výsledkov pomocných biblických vied sa nepochybne zistí „veľký podiel a hlboký vplyv, ktorý mal Mojžiš ako autor a zákonodarca“ na pôvod Pentateuchu.

3. *Pomojžišovské obdobie*: V dnešnom Pentateuchu sú redakčné prvky a zvláštnosti, ktoré možno vysvetliť existenciou rôznych prameňov alebo osobitným spôsobom myslenia a vyjadrovania starovekých pisateľov na Blízkom východe, alebo zakomponovaním rôznych literárnych druhov pri redakčnom spracovaní tradovaného materiálu.

No dnes sa už v každom prípade pripúšťa postupný vývin a vzrast mojžišovských zákonov, ktoré sa museli prispôbiť sociálnym a náboženským podmienkam neskorších čias, ako aj zmene historických faktorov a životných podmienok.

Na základe prijateľných výsledkov dlhoročného vedeckého bádania o vzniku Pentateuchu sa možno pokúsiť o náčrt predbežného riešenia tohto ťažkého problému v týchto termínoch:

2.9.

**PREDBEŽNÉ
VEDECKÉ
ZÁVERY
O VZNIKU
PENTATEUCHU**

2.9.1. Vo svätyniach, kde sa Izrael zvyčajne zhromažďoval, vznikali paralelné tradície tak historického, ako aj zákonného rázu. Vykladali tam význam slávností, ktoré konali, čiže rozprávali o mimoriadnych Božích činoch a zásahoch v prospech vyvoleného národa a spomínali na hrdinské skutky predkov, ktorí boli predmetom Božieho zalúbenia. Tak sa vytvárali rôzne cykly paralelných **tradícií historického rázu**.

2.9.2. Ale vo svätyniach sa utvárali aj zbierky zákonov: zákony, ktoré riadili bohopoctu a povinnosti veriacich, ako aj pravidlá pre kňazov a osoby poverené náboženskými úkonmi. Do svätýň sa chodilo aj s cieľom poznať prostredníctvom kňazov Božiu vôľu a riešiť si otázky mravného a právneho rázu. Tak sa vytvárali rôzne cykly paralelných **tradícií zákonného rázu**.

2.9.3. Tieto cykly historických a zákonných tradícií prešli do Pentateuchu, ktorého jadro siaha do obdobia, keď sa z izraelských kmeňov vytvoril jeden národ. V tom období mal **dominantné postavenie Mojžiš**, organizátor vyvoleného ľudu, prvý zákonodarca a pôvodca náboženského zriadenia. Táto jeho činnosť sa stala národnou epejou, ktorá, i keď celú nenapísal Mojžiš, mala v ňom svoj inšpiračný pôvod a obsahový materiál. Neskoršie úpravy

a dodatky boli prispôsobené tak, aby vyhovovali Mojžišovmu duchu. V Mojžišovi sa potom zlúčili aj všetky predošlé tradície. V Pentateuchu sú teda zozbierané cykly tradícií, ktoré jestvovali pred Mojžišom, národná mojžišovská epepeja a mnohé úpravy urobené v neskorších časoch, ale vždy v duchu veľkého zákonodarcu.

2.9.4. Na základe „konštánt“, ktoré sa stále ozývajú a striedajú v celom Pentateuchu, možno pomocou literárnej kritiky definovať v hlavných rysoch jednotlivé cykly tradície, určiť miesto ich pôvodu a chronológiu ich písomného zaznačenia. Spomenuté cykly sa utvorili zo štyroch tradícií: **jahvistickej, elohistickej, deuteronomickkej a kňazskej**, ktorých charakteristické črty sme už opísali.

2.9.5. Treba zdôrazniť fakt, že moderní biblisti už nehovoria o „prameňoch-dokumentoch“ či o „dokumentárnej hypotéze“ v zmysle Graf-Wellhausenovej teórie, ale o „tradíciách“. I keď sa prameň-dokumenty a tradície môžu často po obsahovej stránke zhodovať, neslobodno ich stotožňovať, ani pokladať za ekvivalentné termíny. Hlavné rozdiely medzi nimi sú tieto:

1. Výrazom dokumentárna hypotéza sa predovšetkým označovali písomné dokumenty, z ktorých vznikol Pentateuch, kým pod termínom tradície sa chápe historicko-náboženský vývojový proces, úzko spätý so životom a dejinami izraelského národa, v ktorom dané tradície vznikali a ústne i písomne sa uchovávali až do času, keď boli použité pri redakcii Pentateuchu.
2. Dokumentárna hypotéza je statická, lebo je viazaná na spisy a na ich rôzne literárne úpravy; teória tradícií je dynamická, lebo sleduje históriu vzniku, vývoja a fixácie daných tradícií v jej ústnej alebo písomnej podobe.
3. Dokumentárna hypotéza vyžaduje rigorózne rozlišovanie textov, presné určenie času ich vydania alebo ich úpravy; pre teóriu tradícií stačí vymedziť kultúrno-náboženské prostredie a približné historické obdobie, v ktorom sa tradície vytvárali.
4. Dokumentárna hypotéza sa nemôže vracieť k vývinovým fázam časovo predchádzajúcim napísaniu jednotlivých dokumentov, ktoré sa kladie až niekoľko storočí po Mojžišovi. Teória tradícií

môže nastoliť zložitý a ťažký problém Mojžišovho autorstva Pentateuchu a pokúsiť sa ho vyriešiť.

5. Závery dokumentárnej hypotézy sú presné a kategorické, ale nereálne; konklúzie teórie tradícií sa zdajú približné a predbežné, ale zhodujú sa so skutočnosťou.
6. V dokumentárnej hypotéze nastáva prírastok materiálu vývojom skokom, z jednej redakcie dokumentu do druhej; v teórii tradícií sa deje prirodzeným rastom, interakciou ústneho a písomného podania okolo národných svätých, v rámci podania kultúrno-náboženského vlastníctva izraelských a judských kmeňov, slovom, životným spôsobom.

3. TEOLOGICKÝ VÝZNAM PENTATEUCHU

Je zrejmé, že Pentateuch obsahuje základné udalosti a teológiu Božieho ľudu. Treba však mať stále na zreteli, že tu nejde o teológiu, ktorá vznikla jednoducho v Mojžišovom období. Je to skôr kryštalizácia skorších i neskorších teologických názorov o Bohu a jeho ľude. No akokoľvek raz dopadne problém o pôvode Pentateuchu, poznanie rôznych tradícií, ktoré sa v ňom nachádzajú, nepochybne prispeje k pochopeniu jeho teológie. Tu sa podáva iba krátky náčrt všeobecného teologického významu Pentateuchu.

Ona je významným začiatkom Pentateuchu, lebo sa v nej ukazuje, ako Izrael chápal seba samého na pozadí svetových dejín. Bytostná dobrota všetkého tvorstva na zemi a dramatické opísanie ľudskej neposlušnosti sú náboženským rámcom pre dejiny spásy, ktoré sa začali Božou iniciatívou pri povolání Abraháma. Prislúbenia, ktoré dal Boh tomuto patriarchovi (porov. *Gn* 12, 3), sa tiahnu ako zlatá niť všetkým, čo sa hovorí o patriarchoch. Prislúbenie syna, veľkého potomstva, zeme atď. sa stáva čoraz zreteľnejším v opakovaní prislúbení trom otcom: Abrahámovi, Izákovi a Jakubovi (porov. *Gn* 12, 5; 15; 16, 10; 17; 22, 16 – 18; 24, 7; 26, 3 – 5. 24; 28, 15; 31, 3; 32, 10 – 13). História patriarchov sa tak stala svedectvom a zárukou mimoriadneho Božieho riadenia v dejinách izraelského národa. O tom svedčí aj tesný súvis Genézy s Exodom v slovách zomierajúceho Jozefa, že Boh vyvedie Izraelových synov z Egypta a uvedie ich do krajiny, ktorú slúbil ich otcom (porov. *Gn* 50, 24 a *Ex* 33, 1).

3.1.
BIBLICKÁ
PREDHISTÓRIA
(*Gn* 1 – 11)